

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2021

Linda Boleslavová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Svatba a svatební zvyky západního Balkánu a v česko-moravském prostoru

Linda Boleslavová

Bakalářská práce

2021

Prohlašuji:

Práci s názvem Svatba a svatební zvyky západního Balkánu a v česko-moravském prostoru jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Linda Boleslavová v. r. 2021

Anotace

Předložená bakalářská práce si klade za cíl přiblížit, jak se vyvíjela svatba v České Republice a na Moravě, a jak vypadají české a moravské svatební zvyky a obyčeje, odkud se vzaly a zkrátka celý proces svatební od námluv až po sňatek s porovnáním se svatbou v Chorvatsku a na Balkáně. Seznámím Vás s některými svatebními rituály, zvyky a tradicemi v obou zemích. Údaje v práci obsažené vycházejí z regionálních a balkánských pramenů. Nejprve Vás seznámím s pohanskými zvyky a tradicemi, jelikož mnoho z nich přejala křesťanská církev za své a dodnes se některé zvyky, které pocházejí od pohanů, dodržují. Nejvýznamnějším z těchto zvyků je výměna prstýnků.

Wedding and wedding customs of west Balkan and in Czech-moravia area

Anottation

The goal of this bachelor thesis is to explain the development of wedlock throughout history in the Czech Republic and Moravia. This thesis compares the habits and traditions of Czech and Moravia, their origin and the whole process of courting to wedding in comparison to wedding rituals in Croatia and the Balkans. I'll introduce you to wedding rituals, habits and traditions of both regions. The information in this thesis comes from Czech and Balkan historical sources. First I'll introduce you to pagan habits and traditions because many of these were adopted by the christian church and are upheld to this day. The most significant being the exchange of rings.

Obsah

1. Úvod	1
2. Svatební zvyklosti Slovanů v předkřesťanském a raně středověkém období	3
2.1 Předkřesťanské analogie moravských a indických zvyklostí	4
2.2 Přejízací rituály	5
3. Svatba křesťanská	7
3.1 Nejstarší známé svatební tradice	9
3.2 Vliv církve	13
4. Svatba na Moravě	14
4.1 Etnografické členění Moravy	14
4.2 Konání svatby	15
4.3 Svatební den a dohodnutí svatby	17
4.4 Svatební hostina	24
4.5 Svatební oblečení	25
5. Chorvatská svatba	26
5.1 Etnografické regiony Chorvatska	26
5.2 Uzavírání manželství	27
5.2.1 Únos	27
5.2.2 Pokusná manželství	29
5.2.3 Při hledání manžela nebo manželky	29

5.3 Svatební obyčeje	30
5.3.1 Žádost o ruku	32
5.3.2 Námluvy	33
5.3.3 Zásnuby	33
5.3.4 Pletení věnce	34
5.4 Svatební den	35
6. Srovnání moravské a chorvatské svatby	38
6.1 Stručný nástin česko-chorvatských vztahů	38
6.2 Shodné a odlišné tradice	41
7. Etymologie nejpoužívanějších slov spojených se svatbou	44
8. Závěr	46
Literatura	48

1. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma „Svatba a svatební zvyky západního Balkánu a v česko-moravském prostoru“ toto téma mě zaujalo, protože mě zajímal rozsah rozdílnosti zvyků v česko-moravském prostředí oproti chorvatskému. Oba národy jsou slovanské, tudíž očekávám jistou míru podobnosti. Svatební zvyky jsem si vybrala, jako zástupce mnohem širšího a obsáhlejšího tématu národních zvyků a tradic. Svatební rituály jsou stále velice široké téma, proto si kladu za cíl je přiblížit a některé z nich popsat. Budu se snažit vybírat tradiční, významné i neobvyklé zástupce z této skupiny. Zároveň se budu snažit hledat podobnosti a rozdíly v obou krajích.

Když jsem přemýšlela nad výběrem tématu své bakalářské práce, došla jsem k nutnosti zúžit svůj původní záměr zabývat se tradicemi. Po prvním zúžení tématu jsem měla několik nejvýznamnějších tradic v životě jednotlivce jako je svatba, pohřeb, křtina, narození potomka atd. Téma svatby a rituály s ní se pojičím jsem si zvolila, protože ho vnímám jako pozitivní a radostné. Zároveň svatbu považuji jako velmi důležité téma, kterým se zabývat vzhledem k dnešním trendům a snaze svatební rituál zlehčovat, nebo úplně vypouštět.

Cílem mé bakalářské práce je seznámení s některými zvyky v česko-moravském a chorvatském prostoru. Popsat průběh svatebních obřadů a zvyklostí v chorvatském a českém prostoru, dále srovnat rituály západního Balkánu a česko-moravského prostoru a popsat podobnost a původ některých zvyků. Mými hlavními zdroji bude především odborná historická a etnografická literatura.

V bakalářské práci popíšu zvyklosti starých Slovanů a jak to bylo se svatbou za doby před nástupem křesťanství. Nastíním, jaké byly nejčastější důvody Slovanů pro uzavírání sňatku. Dočteme se o nejstarších tradicích, které jsou velmi důležité dodnes, například výměna prstýnků, také popíšu zvyklosti, které jsou pro nás téměř nepochopitelné. Dále plynule přejdu do doby křesťanské, přiblížím, co se změnilo při nástupu křesťanství. Křesťanství dalo svatbě velmi důležitý řád a pravidla, která dodržujeme dodnes. Dozvíte se o tom, jak velký byl vliv církve na vývoj svateb, zvyklostí a celého manželského sňatku. Plynule se přesunu na Moravu a k tomu, jak

svatba probíhala, či dodnes v některých oblastech na Moravě probíhá. Na úvod popíšu etnografické členění Moravy, které nám pomůže se lépe zorientovat. Popíšu svatební den chronologicky a průběh svatebního dne na Slovácku. Postupně se dostanu ke svatební hostině, k tomu jak probíhala, jaký byl zasedací pořádek, tradiční zvyky a v neposlední řadě co se jedlo a jaké bylo tradiční svatební jídlo v různých oblastech Moravy. V této kapitole také nesmí chybět, jak vypadalo tradiční svatební oblečení nevěsty, ženicha a družiček.

Dále se dostanu k tomu, jak svatba probíhala v Chorvatsku, jak vypadaly tradiční balkánské zvyky, a jaké byly způsoby uzavírání manželství. U některých zvyků lze zaznamenat podobnost se zvyky česko-moravskými, jiné jsou zcela odlišné. V předposlední kapitole srovnám moravskou a chorvatskou svatbu, nastíním společnou historii, která je pro dané téma velmi důležitá a vypíšu některé stejné, podobné či zcela odlišné zvyky obou národů. Nakonec rozeberu etymologii nejpoužívanějších slov spojených se svatbou a jejich původ.

V práci se dozvíme ještě mnoho dalších zajímavých informací, které nám pomohou udělat si obrázek o celém tématu a budeme zase trošku blíže v problematice tohoto tématu.

2. Svatební zvyklosti Slovanů v předkřesťanském a raně středověkém období

Ke svatebním zvyklostem Slovanů v období předkřesťanském a raně středověkém máme mnoho historických pramenů, z nichž vyplývá řada specifík. Slovanské svatby se konaly především kvůli budoucímu posílení rodu. Svatba přešla do praktických potřeb, kdy se do párového manželství vstupovalo především z ekonomických nebo politických důvodů. V pohanských dobách v našem geografickém prostředí se praktikovalo mnohoženství (jeden muž mohl mít několik žen), o narozené děti se pak starala celá rodina, chránila se tak vlastní pozice rodu, o tom píše i Kosmova kronika: „*Tu kníže pozdvihl ruku nad svatým hrobem a takto počal mluvit ke shromáždění lidu: „Bratři, pozdvihněte společně své pravice k Hospodinu a bedlivě vyslechněte má slova. Chci, abyste je potvrdili přísahou na svou víru. Tedy toto ať je hlavní mé a první přikázání, aby vaše manželství, jež jste doposud měli jako s lehkými ženami a nepořádná po způsobu hloupých hovad, byla podle církevních ustanovení od té chvíle zákonná, soukromá a nerozlučná, a to tak, aby se muž spokojil s jednou ženou a žena s jedním mužem. Jestliže by však manželka svým mužem nebo muž manželkou opovrhl a jestliže by mezi nimi vzplanul svár, který by vedl až k roztržce, přeji si, aby ten rušitel manželství, který by se nechtěl vrátit k předešlému podle práva uzavřenému svazku, nebyl uváděn podle řádu naší země do otroctví. Necht' je spíše, ať je to kdokoli, odveden do Uher, jak neoblomně káže naše nezměnitelné rozhodnutí.*“¹ Mnohoženství mělo velké výhody, a proto se po dlouhou dobu udržovalo.

Uzavírání manželství za pohanských dob, jak jej popisuje Eva Jančíková. U Slovanů za doby na Velké Moravě bylo zvykem, že Slované uzavírali manželství podle zvykového práva a dosavadních zkušeností. Břetislavova dekretálie sice stanovila roku 1039 nutnost uzavírání manželství před knězem, ale Slované ve velkomoravském prostoru toto stanovení stále nedodržovaly, ačkoliv již věřili v křesťanskou víru. Bylo to proto, že Slované považovali sňatek jako právní akt za

¹ HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie. *Chronica Boemorum*. Praha: Paseka, 2005. 80-7185-515-4, s. 90.

čistě světský, nikoli církevní. Kněz ovšem býval často na takové obřady zván, proto aby svčenu vodou vykropil lože a udělil novomanželům požehnání.²

Na pohanské svatbě byly prastaré zvyky, které církev přejala a které se provádí dodnes, jak píše Eva Jančíková. Už na předkřesťanské svatbě bylo zvykem, že si nevěsta s ženichem vyměnili prstýnky. Výměna prstýnků byl prastarý zvyk známý již z Řecka a Říma. Prstýnky byly zhotovovány z ušlechtilých kovů, ale mohly být také zhotoveny z trávy nebo z květů – někde měli prsteny tři, jeden nosil ženich, druhý nevěsta a třetí svědek svatby – před svatbou se prsteny roztavily a vytvořil se z nich pouze jeden, který byl předán nevěstě.³ O tomto zvyku se dozvídáme proto, že výměna prstýnku je jedním z nejdůležitějších svatebních a nejstarších zvyků, jelikož ho prováděli již naši předci.

2. 1 Předkřesťanské analogie moravských a indických zvyklostí

Některé zvyky v českých zemích jsou analogické s indickými, jak uvádí Eva Jančíková. Například zvyk vykupování nevěsty: sultán určil skupinu emírů, která představovala stranu ženicha a pak skupinu, která představovala stranu nevěsty. Když se dostavil ženich, se svou družinou, mohl dovnitř vstoupit pouze, pokud zvítězil nad družinou nevěsty, když se jim to nepodařilo, musel zaplatit několik tisíc dinárů. V českých zemích ženich, který si přišel pro nevěstu, našel u domu své vyvolené zavřené dveře a musel si vykupovat, jak vstup, tak i samotnou nevěstu. Dalším ze zvyků objevujících se v obou zemích, je speciální pokrývka hlavy ženicha. V Indii večer ženichovi přinesli oděv, který obsahoval i pokrývku hlavy, dále mu nasadili na hlavu korunu z jasmínových květů a růží s jakýmsi závojem ze stuh, který kryl tvář a sahal až na prsa. Jeden ze zvyků na Moravě je tomuto indickému velmi podobný. Na Moravě je zvykem mít pokrývku hlavy mládence při dodnes konané jízdě králů.⁴

O tom, že Slované převzali mnoho zvyků od Indů, se zmiňuje Íbrahim ibn Jakúb: „Slované přitom mají zvyky podobné zvykům Indů, ačkoli tito náležejí východu

² JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. Praha: EPOCHKA. 2012. s. 10-12

³ Tamtéž, s. 12.

⁴ Tamtéž, s. 15–17.

a jsou vzdáleni od západu.“⁵ Šokujícím zvykem Slovanů byl způsob pohřebního obřadu, když zemřel manžel, často jedna z jeho manželek musela zemřít s ním: „Při spalování mrtvého dávají najevo hlasitě svou radost a tvrdí, že jejich radost a veselí jsou proto, že se bůh smiloval nad mrtvým. Ženy mrtvého si rozřezávají ruce a obličej nožem. Jestliže některá z nich tvrdí, že ho miluje, pověsí šňůru, vystoupí k ní pomocí stoličky a ovine si šňůru kolem krku. Pak podtrhnou pod ní stoličky a ona zůstane pověšena, až zemře; pak jí spálí s ním a je spojena se svým mužem. Jejich ženy, jsou-li vdány, nedopouštějí se cizoložství.“⁶

2.2 Přechodové rituály

Pojem přechodový rituál úzce souvisí s pojmem životní cyklus. Svatba patří mezi přechodové rituály. Každý jedinec musí projít různými životními cykly a přechody a ty jsou provázeny rituály. Takovéto přechody přesouvají člověka od jednoho zaměstnání do druhého, od jedné generace ke druhé, nebo z jedné společenské role k jiné jako např. když se dívka stává paní, manželkou, matkou, hospodyní atd. Přechodové rituály mají lidem pomoci ukotvit se v novém postavení. Arnold van Gennep označil sňatek jako přechodový rituál a zejména svatbu jako „akt čistě sociální“. Důsledky svatby na společnost Arnold van Gennep popisuje takto: „Komplexnost rituální, osoby a předměty, k nimž se vztahují, se může lišit podle typu rodiny, jaká má vzniknout; kromě ‚volného manželství‘, se však v každém případě svazek dvou jedinců dotýká více či méně velkých společností.“ Van Gennep je shrnuje do pěti bodů: „Tato společnosti jsou – 1. obě společnosti podle pohlaví, někdy zastoupené družičkami a družby nebo mužskými příbuznými na jedné straně a ženskými příbuznými na straně druhé; 2. skupiny rodičů a prarodičů buď z otcovy, nebo matčiny strany; 3. skupiny rodičů a prarodičů z obou stran, tedy rodiny v běžném smyslu slov, někdy i v širším významu včetně všech příbuzných; 4. zvláštní společnosti (totemický klan, bratrstvo, věková třída, společnosti věřících, cech, kasta), k nimž náleží ženich nebo nevěsta nebo oba nebo jejich otec a matka nebo všichni jejich příbuzní; 5. místní společnosti (osada, vesnice, městská čtvrť, statek

⁵ VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: EPOCH. 2003. 80-86328-26-0. s. 28.

⁶ Tamtéž, s. 28.

atd.).⁷ Výše zmíněná charakteristika nám tedy naznačuje, že subjekt nehraje velkou roli. V dávné slovanské minulosti uvedl ženich svou nevěstu do svého příbytku a usadil ji na kožešinu, nejkrásnější věc z celého příbytku, ale po chvíli se už nevěsta necítila tak krásně a pohodlně. Musela slíbit, že bude plnit povinnosti manželky, byl to právní akt, akt zvykového práva.

Jak připomíná Jiroušková, svatbou se zabýval už kronikář Kosmas, který s odstupem řady století a prizmatem již křesťanské éry podle tradovaných vyprávění napsal, že přistěhovalci do Čech prožívali zlatý věk, kdy neznali války, soukromé vlastnictví ani zákony, dokonce i manželství měli společná jak v dobytčím stádu. Až do klíčového okamžiku, kdy na knížecí stolec usedl Přemysl Oráč, spoutal lid zákony a zavedl do života české společnosti pořádek.⁸

⁷ GENNEP, van Arnold, *Přechodové rituály*. Překlad Helena Beguivinová. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 80-7106-178-6. s. 112-113.

⁸ JIROUŠKOVÁ, Jana, ed. *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-229-5. s. 13.

3. Svatba křesťanská

V křesťanských dobách na území Čech a Moravy až od počátku 20. století bylo zavedeno monogamní manželství, které se řídilo pravidly křesťanské morálky a církevního práva. Sňatek ze zamilovanosti a vzájemných citů (obou jedinců) se stal ideálem až v moderní době. Dříve platilo, že o sňatku rozhodovali vždy pouze rodiče, bez ohledu na to, zda se jejich potomci mají rádi. Povolení ke svatbě v naší zemi uděloval a v době nevolnictví patrimoniální správa, a to do druhé poloviny 18. století, kdy bylo zrušeno nevolnictví, a všechna správa země se přemístila do rukou byrokracie. Do sňatků velmi zasahovala i církev, která určila svatební zvyky, jež se dodnes dodržují. Byla to právě církev, která ovlivnila vývoj česko-moravské a chorvatské svatby. Křesťanství vyznávalo jediného Boha, z jeho autority odvozovali ustanovení, že sňatek může uzavírat pouze jeden muž s jednou ženou. Proto nadále nebylo povoleno mnohoženství, jak tomu bylo u pohanů. Církev si dala za cíl jednoženství prosadit v zákoně a chtěla, aby se tento zákon dodržoval. V případě neplnění tohoto předpisu, byla církev schopna provinilé osoby nadobro zatratit. Manželství se muselo uzavírat před knězem a dvěma svědky, oba snoubenci s uzavřením sňatku museli souhlasit, podle stanoveného římského práva (to církev také převzala) jinak byl sňatek neplatný.

Tehdejší lidé byli zvyklí na vykonávání domácího svatebního obřadu oddání (*zaručín*), tento obřad se dále dodržoval i přesto, že křesťanský způsob uzavírání manželství se již plně respektoval, se domácí svatební obřad stále hojně vykonával.⁹

Definice manželství katolickou církví:

Manželství je považováno za svátost v církvi katolické, starokatolické a též v církvích pravoslavných. Manželství je bráno jako Boží řád, společenství, do něhož byli dva jedinci přivedeni Bohem. Manželství vyžaduje zvláštní pozornost církve a pastýřské péče před sňatkem i po něm. Manželství se uzavírá svobodným, souhlasným projevem, vůli snoubenců. Souhlas obou manželů musí být vyjádřen vždy za přítomnosti veřejnosti. Manželství musí být podle katolické církve uzavřené

⁹ JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. ČR: Epoque. 2012. s. 12.

kanonickou formou, to znamená, že manželství se uzavírá veřejně před katolickým duchovním, kterým je kněz, jáhn nebo výjimečně i pověřený laik a před dvěma svědky, kteří musí být členy katolické církve. Služebník katolické církve svátost manželství ale neuděluje, tu si udělují snoubenci sami. Manželství se ovšem nemusí uzavírat pouze kanonickou formou, protože je možno udělit dispens. Dispens je akt, kterým se v daném případě povoluje výjimka ze zákonné povinnosti, a naopak něco nového umožňuje. Podmínkou však je, že manželství bude uzavřeno veřejně, aby se zabránilo pokoutním sňatkům. Manželství je v zásadě nezrušitelné, manželství, které již bylo jednou uzavřené, pro katolickou církev nadále přetrvává i po rozchodu obou manželů a případné další manželství je nemyslitelné, bylo by to nedovolené soužití.¹⁰

Zvláštní pravidla jsou u smíšených manželství dvou lidí, které mají odlišnou víru, nejčastějším takovým případem jsou spojení v manželský svazek nekatolického křesťana s katoličkou a naopak. Katolická církev taková manželství povoluje jen z důležitých příčin, jen pokud je zaručena katolická výchova všech dětí a pokud jsou oddávky pouze katolické. Tato manželská soužití vyžadují zvláštní pastýřskou pozornost, jsou zde obavy církví a rodin obou manželů, které by spíše přivítali, aby oba manželé měli stejnou církevní příslušnost. Je třeba mít na mysli, že tento manželský pár bude vystaven zvláštním problémům, kterým jsou ušetřeni manželé ze stejné církve. Pro udělení manželské licence pro smíšený sňatek manželský pár musí splnit určité podmínky. Katolická strana musí prohlásit, že je připravena chránit se nebezpečí odpadu od víry a poskytne upřímný příslib, že se ze svých sil bude snažit, aby všechny děti byly pokřtěny a vychovány v katolické církvi. Takovéto prohlášení je projevem vůle, prohlášení má mravní nikoli právní.¹¹ I přesto církev smíšená manželství příliš neschvaluje, a důtklivě od takového manželství odrazuje, protože ve smíšeném manželství snadno vznikají rozpory. Jednou z rozdílů je, že katolíci přestávají mít takovou víru a dbát tolik na všechny katolická pravidla, dokonce někdy i víru úplně trátí. Druhým častým problémem je, že v takovýchto manželstvích bývá těžké vychovávat děti katolicky. Druhý protějšek, který vyznává v manželství

¹⁰ FILIPI, Pavel, *Po ekumenickém chodníku příručka ke vztahům a možnostem spolupráce mezi církvemi*. Praha: Českobratrská církev evangelická v nakladatelství. Kalich, 2008. ISBN 978-80-87098-05-9, s. 34-38.

¹¹ Tamtéž.

jinou, než katolickou víru mívá často domnění, že se lze rozvést a lze manželství ukončit a poté uzavřít nové, ale katolík na nové manželství nesmí ani pomyslet.¹²

Je také velmi důležité zmínit obřady, které provádí katolická církev při uzavírání manželství. Jak jsem již psala, snoubenci prohlásí před svým farářem a dvěma svědky, že se berou za manžely. Při svatebním obřadu si poté podají pravé ruce a přijmou kněžské požehnání, poté si ještě vyslechnou kněžské napomenutí, to proto, aby spolu manželé žili v lásce a věrnosti až do smrti. Církevní oddávky mají být dopoledne před svatou mší, manžel a nevěsta dostali zvláštní požehnání. Svatby by se měli konat ve všední den. Jak píše kardinál František Tomášek: „*Manželský slib lásky a věrnosti při oddávkách je přísahou. K tomu mi dopomáhej Pán Bůh na přímělu Matky Boží a všech svatých. Amen.*“¹³

3.1 Nejstarší známé svatební tradice

Jedním ze známých slovanských zvyků, které se konají jak u nás, tak i v Chorvatsku a na Balkáně je únos. Únos nevěsty popisuje několik různých autorů (Vítez, Jančíková, Jiroušková, Kosmas). Únos je archaický způsob získávání nevěst, prováděl se únos kořisti z válek nebo únos dívky z jiného kmene. Únosy často byly poslední řešení pro ženichy, protože probíhaly i tam, kde by nebyla naděje, že by nevěstina rodina se sňatkem souhlasila. O únosu psal i Kosmas ve své kronice: „*Břetislav, nejkrásnější z jinochů a přeudatný hrdina, se z mnohých vyprávění doslechl o neobyčejné kráse, ušlechtilosti a urozeném původu řečené dívky. Nedovedl ovládnout svého ducha a jal se v srdci přemýšlet, má-li se pokusit unést ji mocí či se o ni rádně ucházet.*“¹⁴ Kosmas dále píše o tom, jak Břetislav unese Jitku: „*Neboť jako když vlk obchází ovčín a hledá, kudy by do něho vrazil, aby uloupil bělounkou ovečku, tak i hrdina Břetislav, když dostali dovolení přenocovat v klášteře, obhlíží jej pronikavým zrakem a bystrým duchem. Rád by do klauzury vrazil násilím, ale neodvažuje se, protože s sebou nemá tak značný počet bojovníků.*

¹² TOMÁŠEK, František, *Katechismus katolického náboženství*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1932, s. 85-89.

FILÍPI, *Po ekumenickém chodníku...*, cit. d., s. 34-38.

¹³ TOMÁŠEK, *Katechismus...*, cit. d., s. 86.

¹⁴ *Chronica Boemorum*, cit. d., s. 90.

*Šťastnou náhodou však byl svátek, a ejhle, Jitka, panna tisíckrát vytoužená, vyjde se svými družkami z kláštera. Bylo totiž zvykem, že něžné dívenky zvonívaly k nešporům uvnitř v kostele. Jak ji smělý únosce spatřil, radost jej zbaví smyslů a jako vlk, který z úkrytu vyrazí a uchvátí ovečku a pak, vědom si svého činu, svěsí ocas a utíká do vzdálené skryše, tak i on, chytí pannu a prchá.*¹⁵ Můžeme vidět, že únos se tedy hojně praktikoval již od dob Slovanů. Z genetického hlediska bylo lepší vzít si ženu cizí (exogenní sňatky) nežli ženu z vlastní komunity (endogenní svazky). Jelikož vzít si ženu cizí mělo mnohem lepší dopad na budoucí potomstvo.¹⁶

Dalším tradičním zvykem, o kterém psal cestovatel Abú Abdalláh ibn Battúta je výkup, Battúta napsal: „*Sultán určil také skupinu emírů, která představovala stranu emíra Ghadá, a druhou skupinu, která představovala stranu nevěsty, neboť v Indii je zvykem, že ti, kdo patří ke straně nevěsty, se postaví u brány příbytku, v němž se má svatba konat. Když potom přijde ženich se svou družinou, mohou vstoupit jen tehdy, když zvítězí nad skupinou nevěsty. Jestliže se jim to nepodaří, musí dát několik tisíc zlatých dinárů všem členům nevěstiny družiny.*“¹⁷ Tato citace nám ukazuje, že dokonce i tak vzdálená etnika, jako jsou Indové a Slované mají mnoho společného. Citaci jsem zařadila proto, abychom si uvědomili, jak moc se etnika mezi sebou prolínali a že i tak vzdálené oblasti, jako jsou Indie a České území potažmo Evropa měly, nebo dokonce stále mají mnoho společného.

Další tradicí, která se na svatbách vykonává dodnes je, zahalení ženy do závoje, to proto, že když ženě muž v minulosti přehodil šátek nebo látku přes hlavu, byla jeho a stala se tak jeho ženou. Učinil tak pouze po vzájemné dohodě obou. Po staletí se prolínaly etnokulturní tradice s tradicemi antickými. Z důležitých rituálů, které měly důležitý význam, se časem staly tradice a obyčeje, často lidi ani dnes nevědí, proč se daná tradice vykonává. Dále už obě rodiny jen stanoví datum a může se vše uskutečnit. Je zajímavé a určitě velmi důležité podotknout, že doba, kdy jde žena uličkou od rodiny směrem k manželovi k oltáři, se ocitá mezi dvěma prostorami a nepatří tak nikomu. Nevěsta je tak oddělena od své dosavadní rodiny a nepatří ani ženichovi, ocitá se mezi dvěma identitami, proto je riziko že by ji mohli posednout

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ JANČÍKOVÁ, *Historie svateb...*, s. 92; JIROUŠKOVÁ, *Svatební rituály...*, cit. d., s. 13.

¹⁷ MUHAMMAD IBN ABDALLÁH IBN BATTŪTA. *Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 až 1354*, Praha: Odeon, 1961, s. 350.

démoni a nemoci, to byl jeden z důvodů proč nevěsta měla závoj, ten ji měl ochránit před těmito neduhy.

Další tradicí, která zůstala dodnes, je zvyklost, kdy při příchodu do domu musel ženich nevěstu přenést přes práh a pomohl ji překonat rozhraní mezi nebezpečím z venku a bezpečím domova: „*Tento zvyk, spolu s dobytvačným chováním, kdy muž ženu udeřil do hlavy, chytil ji za vlasy a vlekl za sebou, aby ji pak zplenil, vedl ke zvyku odnést nevěstu do domu, kde pak přišla o panenství. Nevěsta dávala najevo zdráhání, muž předváděl sílu a mužnost, pokud možno civilizovaným způsobem. Pokud nevěsta vyklouzne ženichovi z náruče dřív, než s ní překročí práh, považuje se to za špatné znamení. V domě už mohou oba klidně upadnout. Taková nehoda mohla být dokonce důvodem ke zrušení sňatku.*“¹⁸

Manželé poté završili den tak, že za přítomnosti svědků ulehli na manželské lože, které bylo vystlané měkkými kožešinami a tím tak dovršili celý manželský akt. Otázka, jak ženich poznal, že je manželka ještě stále pannou, se řešila jednoduše: starší ženy v uzavřeném soukromém kruhu budoucí manželku prohlédly a to proto, aby ženich nekoupil „použité“ zboží! Žena se posazovala na kožešinu proto, aby ji bylo příjemně a byla připravena na následující ne až tak pro ni příjemný akt. Svatebčané mezitím velmi hodovali, tančili a pili.

Tradicemi bylo počastovat novomanžele medem a solí, klást jim koláč nebo chléb na hlavu, nechat je symbolicky vykonat domácí práci (zametání), mít hodně světla pochodní a svící a v neposlední řadě užívat červené barvy ve svatebních symbolech. Lubor Niederle upozornil na zvyk slovanských národů, tím byl žertovný výkup nevěsty před odchodem z jejího domu, to mělo sloužit jako připomínka smluvní koupě. Nevěstin závoj, jak už bylo řečeno, má odehnat demony. Svatebčané výskali a dělali rámus, proto, aby odehnali od budoucích manželů demony. V Mořkově je zvykem, že starosvatky ozdobí ženicha a družbu věnečkem. Po vdavkách si nevěsta uschová věneček v truhle, který tam má až do smrti.

Výměna prstenů byl jeden z nejdůležitějších zvyků, byl to projev námluv a zasnoubení. To přetrvává již od dob antiky. Bylo také zvykem, že nevěsta dala manželovi svatební košili, aby ukázala svou zručnost. Magickou obětí bylo stínání

¹⁸ ZED, Sara. *Znamení a pověry*. Frýdek-Místek: Alpress, 2004. ISBN 80-7218-460-1. s. 76.

černého kohouta nebo slepice. Nevěště také dávali korunku (vínko) jako symbol neporušeného panenství. Věnění svatebčanů rozmarýnem nebo myrtou, to měl být symbol plodnosti. Symbolické bití nevěsty, políček, to ji mělo dát pocítit nadvládu muže. Nevěsta rovněž vyzouvala manželovi obuv na znamení podřízenosti. Nevěsta povinně tančí s družbou a mužskými členy svatební družiny, jako přežitek kmenové promiskuity. Svatební veselí obsahovalo prvky erotiky jako pozůstatky dřívějšího kultu. Rej maskovaných svatebčanů – to měl být způsob, jak oklamat demony. Umývání ženicha a nevěsty u vody pak představovalo pozůstatek očistných rituálů.¹⁹

Když shrneme význam zvyklostí, vidíme v něm vlastnosti, které byly u nevěsty považovány za žádoucí. Konkrétně se jedná o manuální zručnost, aby se nevěsta dobře postarala o domácnost. Nevěsta byla předmětem obchodu, z čehož lze usuzovat na tradiční submisivní postavení ženy. Nevěsta by měla být cudná, nevinná a čistá. Mezi další vlastnosti, které se od nevěsty očekávaly, patřila věrnost a plodnost. Pokud se podíváme na vlastnosti ženicha, je zde jen málo tradic, které by je definovaly. Ženich ve svém dominantním postavení nebyl hodnocený pro své vlastnosti, spíše jako pro schopnost zajistit budoucí rodinu.²⁰

Čas konání svatby byl většinou od podzimu do jara, podle zemědělských prací.²¹ Také záleželo na jednotlivých obcích na Moravě, v jaký termín se bude konat svatba a jaký termín jim byl nejpříjemnější pro konání svatby. O tom píše ve své knize také František Bartoš: „Nejvíce svateb bývá v masopust, pak v provody (po veliké noci). Na Slovensku slaví se svatby „v nová vína“. Případně vyznačuje povahu nevěst dle toho, kdy se která vdává, moravské pořekadlo. Vdávají prý se „v masopust hnilice, v provody dělnice, v nová vína tanečnice.“ Protože po masopustě následuje půst a v době půstu se nepracuje na polích, a tak si mladá nevěsta může zalenošit. V provody začínají polní práce, kdy nejvíce pracuje nevěsta a doma hospodaří nevěstina tchyně. Po vinobraní jsou hody a už se nepracuje, a tak nevěsta může vesele tančit a užívat si.²²

¹⁹ JIROUŠKOVÁ, *Svatební rituály...*, cit. d., s. 19-20

²⁰ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2012. ISBN 978-80-7429-238-5. s. 205-386.

²¹ Na Horácku se svatba téměř vždy konala na podzim.

²² BARTOŠ, František. *Moravská svatba*. Praha: F. Šimáček, 1892. ISBN: 978-80-86886-24-4, s. 14.

Obřad začal výměnou prstýnků a také darů, poté se krájel koláč. Dalším zvykem bylo zahalit nevěstu a poté jí odvést do ženichova domu, kde jí dali čepce vdané ženy. Na konci všeho byli novomanželé slavnostně uloženi do lože, jak jsem již zmiňovala, a hosté začali mít veselku, tančili a hodovali.

3.2 Vliv církve

Církev měla velký vliv na vývoj svateb, svatebních zvyklostí a celého manželského sňatku. Západoevropské svatby byly formovány pod vlivem církve. Církev příliš nezasáhla do svatby jako takové, přidala nějaké další zvyky a svatební tradice, kdežto do manželství zasáhla velmi. Církev dala pevný řád manželství a plno zákazů, které byly po většinu povinné. Církev zakázala mnohoženství – tzn. muž nadále nemohl mít více manželek, dále zakázala koupi nevěsty, takže už nebyla pouze zakoupeným zbožím, ale stala se celoživotní plnohodnotnou partnerkou muže. Nevěra byla trestána tím, že dotyčnému nevěrníkovi sťali hlavu. Na tomto příkladě můžeme vidět obrovský pokrok společnosti, jak jsem již zmiňovala, pohané byli promiskuitní, měli mnohoženství, muž mohl mít i deset manželek a nikomu to nepřišlo špatné ani divné. Církev nařídila, že bude pouze jednoženství, a promiskuitu a nevěru velmi přísně trestala.²³

Novým velmi důležitým svatebním zvykem byl souhlas obou snoubenců. Obřad se odehrával u ženicha doma a snoubence oddával ženichův otec. Po obřadu nastalo připíjení na manžele. Manželský slib byl téměř nezrušitelný. Později u církevního obřadu snoubence oddával kněz, jak je tomu dodnes. Církevní obřad se odehrával jednoduchými úkony, které museli snoubenci splnit.

²³ JIROUŠKOVÁ, *Svatební rituály...*, cit. d., s. 20-27.

4. Moravská svatba

4.1 Etnografické členění na Moravě

Horácko je etnografický region v Českomoravské vrchovině. Horácko se v Čechách člení do několika subregionů, jimiž jsou: Chrudimsko, Hlinecko, Nasavrcko, Poličsko, Rychmbursko, Havlíčkobrodsko, Okrouhlicko, Humpolecké Zálesí a Voplešácko, Pelhřimovsko, Počátecko a Žirovnicko. V těchto oblastech se nachází tradiční architektura. Pro některé obce na Moravě jako jsou Hamry, Blatno, Studnice, Vortová atd. je etnicko-jazyková a nářeční pestrost, v každé oblasti také mají různé svatební zvyky a tradice.²⁴

Na jihovýchodní Moravě byly některé důležité oblasti, zejména Valašsko. Valašsko se stalo jednou z laboratoří národopisné vědy ve střední Evropě, kvůli svébytnému prolnutí autochtonních kulturních tradic s jihoevropskými vlivy, respektive karpatsko-balkánského a panonského vlivu. Západní Morava tvoří celek Horácko a Podhorácko. Obyvatelé Horácka byli velmi často označováni za „české Moravany“. Moderní kulturní oblastí je Rosicko a Oslavansko. Tyto oblasti jsou významné těžbou uhlí. Oblasti, které leží jižně od střední Moravy, se nazývají jižní Morava neboli „Jižní Brněnsko“, jsou to oblasti, které se nacházejí u hranice s Rakouskem. Oblasti byly od středověku kolonizovány německojazyčnými obyvateli, byly to oblasti jako Znojensko, Slavonicko, Mikulovsko, Židlochovicko. Dalšími moravskými oblastmi jsou Haná, Malá Haná a Záhoří.

Hanácké Slovácko – jedná se o oblast, která se nachází mezi Hanou a moravským Slovenskem. Obyvatelstvo se hlásilo k hanácké nebo slovácké identitě. Hanácké Slovácko je v linii Hustopeče, Klobouky, Ždánice rozděleno do dvou subregionů. Severní subregion je Hanácké Slovácko. Je ovlivněno Brnem jako velkým městským centrem. Jižní subregion je Moravské Slovensko (Slovácko). Jednou z částí Slovácka je oblast nazývaná Dolňácko, to je velmi mladé označení pro oblast Pomoraví od Napajedel k Hodonínu až k pravému břehu řeky Moravy. Dolňácko se člení ještě na okrsky, kterými jsou Uherskohradištsko, Strážnicko, Kyjovsko a Uherskobrodsko. V Dolňácku se nachází hodně vesnic se zděnými

²⁴ BAHENSKÝ, František. *Velké dějiny země koruny české*. Litomyšl: Paseka, 2014. ISBN. 978-80-7432-442-0, s. 29-30.

usedlostmi a s architektonickými a ozdobnými prvky, kterým se říká žudry. Je tu zde mnoho folklorních tradic a v této oblasti mají velmi zdobné folklorní kroje. Poslední částí Slovácka je území, které se nazývá Podyjí, nachází se mezi soutokem řeky Dyje s řekou Moravou mezi městy Břeclaví a Hodonínem.

Podyjí zahrnuje zhruba 20 obcí a některé z nich byly dokonce kdysi osídlené Chorvaty. Chorvati tvořili obyvatelstvo obcí, jako jsou Poštorná, Charvátská Nová Ves a Hlohovec. Tyto obce jsou typické oděvní kulturou, typické jsou například červené mužské nohavice, nebo verbuňkovými tanečními prvky. Etnografická skupina moravských obyvatel, respektive menšina Chorvati neboli Moravští Chorvati též také Moravští Charváti, byla usídlená od první poloviny 16. století na Jižní Moravě. Tato menšina žila v moravských obcích Jevišovka, Dobré Pole, Nový Přerov, Pasohlávky, Charvátská Nová Ves, Poštorná, Hlohovec, Hovorany, Valtice, Lednice, Dubňany, Hrušovany, Nosislav. Chorvati na Moravu migrovali v důsledku turecké expanze, vyznačovali se zemědělskou zručností, jazykovou odlišností, specifickými tradicemi a zvyky, specifickým folklorem, obřady, odíváním a architekturou.²⁵

4.2 Konání svatby

Na svatbu se zvalo několikrát, jelikož bylo zvykem prosit si svatebčany, aby přišli. Kdo by náhodou v den svatby nepřišel, tak pro něj se ještě posílali mládenci, kteří mají za kloboukem rozmarýn a v ruce oloupanou dubovou kúru, na které je přivázána bílá pentle. V pondělí před svatbou hrají hudebníci ženichovi a nevěstě *vínky*. Na Brumovsku večer před svatbou bývá obveselka, tančí se a pije, zkrátka taková oslava před svatbou. Ve většině oblastech na Moravě se večer před svatbou zpívá a hraje, jen to mají podle dané oblasti vždy trošku pozměněné. Na Hané zvou ženich a nevěsta přes týden před svatbou přespolní hosty a dostávají od nich dárky. Před svatbou se zvou sousedé a příbuzní z obce.

Svatba se koná někde v úterý, jinde ve středu, nebo v neděli. U ženicha se sejdou svata, mládenci a hosté z jeho příbuzenstva a u nevěsty se sejde svatka, družky

²⁵ Tamtéž, s. 30-41.

a hosté z jejího příbuzenstva. U obou je přichystaná snídaně. V některých oblastech se ale sejdou všichni u nevěsty. Pakliže byla rodina, ze které se nevěsta vdávala, bohatá, přípravy na svatbu byly skutečně velkolepé. Svatba byla důležitou událostí, kterou měla rodina ukázat svou prestiž. Přípravy na svatbu byly veliké, zajišťovalo se plno vajec, mouka, máslo a dalších nezbytných surovin, které byly potřeba na svatební hostinu a pohoštění, hospodář také zajišťoval pivo v pivovaru. Na přípravu svatby přinášeli i hosté ingredience nezbytné k přípravě hostiny, tomu se říkávalo „přídánek“. Peklo se mnoho pečiva, dortů a koláčů, typický byl svatební koláč. Typický byl koláč nejen pro Moravu, ale pro celé české území. Zajímavostí je, že na severu Čech v Českém Ráji se svatebnímu koláči říkalo „vrkoč“, kdežto na Moravě se nazýval „vyslouženec“ a na Brněnsku dokonce „hřebec“. Koláč se skládal z upečených věnců, které byly vrstveny na sebe. Typické zdobení vrkočů bylo rozmarýnou a sušeným ovocem. Vrkoč obvykle připravovala nevěstina kmotra. O vrkoči můžeme najít plno zmínek v díle Karolíny Světlé. Vrkoče²⁶ byly na svatbě uměleckým dílem, stejně tak jako svatební dort. Pekly se hojně i v mém rodném kraji v Podještědí. Jednou z nejznámějších tradic je, že nevěsta si nikdy neměla sama péct pečivo a cukroví na svatbu, přinášelo by to smůlu. Zmíněná tradice se dodržuje dodnes.²⁷

Po snídani dostane ženich požehnání od rodičů. Poté u ženicha starý svata požádá hosty, aby doprovodili ženicha k nevěstě. V knize *Moravská svatba* autor popisuje, jak se průvod vydá k nevěstě starými vozy taženými koňmi. Koně měli v ocasech a ve hřívách zapletené pentle a jejich hlavy se ozdobily červeným sukem, jak jsem uváděla již výše, červená barva byla důležitým svatebním symbolem, znamenala štěstí a šťastný život nevěsty i ženicha. Ženich s mláďenci měli koně s šátkem, který ženichovi darovala nevěsta a mláďencům družičky. Průvod vyjel z obce a u toho jim hrála hudba. Vpředu před nevěstiným vozem jeli dva mláďenci, uprostřed ženich a na konci ostatní mláďenci. Když průvod dorazil k nevěstě, bylo zvykem, že dveře od stavení byly zamčeny, ženich a jeho mluvčí museli prosit o

²⁶ Název vrkoč má buď zmiňované svatební pečivo, nebo na Valašsku a v jiných moravských oblastech nazývají vrkočem svatební účeš.

²⁷ HAVEL, Václav. *Svatební pověry na Českosudsku* in: *Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník českého severu*. Turnov: Učitelství jednoty, 1932–1933, s. 32.

vpuštění do domu nevěsty, obě strany měly mluvčí a dlouze se domlouvali, říkali i naučené fráze.²⁸

Po skončení všech obřadů v domě u nevěsty se průvod vydává do kostela. Průvod má svůj řád a pravidla, první jdou dva a dva mládenci, poté dvě a dvě družičky atd. Za nimi jdou hudebníci. Družičky nevěsty zpívají písně. Před obřadem bývalo zvykem, že nevěsta donesla knězi černou slepici a kytici z rozmarýnu. Rozmarýn byl velmi důležitým prvkem svatebních zvyků, protože představuje symbol lásky a manželství. Před svatbou svata a svatka pokládali na hlavu rozmarýnový věneček nevěstě a ženichovi. Po svatbě ho oddaným sundali, bylo zvykem, že žena si věneček svého protějška uložila do truhly, kde měl zůstat na pořád, nevěsta ho nesměla ztratit. Kdyby ho ztratila, bylo by to zlé znamení a nastaly by zlé časy. Zajímavostí je, že pokud by nevěsta nebyla „zachovalá“ dostala by věneček z jiné rostliny, nikoliv z rozmarýnu. Další tradiční svatební květinou je myrta, do České republiky byla exportována z Řecka, kde je dodnes důležitou součástí obřadu řeckokatolické církve. V řecké mytologii se dočteme, že personifikovaná Myrta bývala družkou bohyně Venuše, kterou byla proměněna ve stálezelený keř s bílými květy. Měla mít magickou sílu. Myrta se popíná jako břechťan, a tím, jak se popíná, má sdělovat „nic nás nerozdělí, naše láska nepomine“, jak se o tom zmiňuje Eva Jančíková. Zmíněné rostlinky jako myrta či rozmarýn se na svatbách používaly především jako dekorace stolů, připínaly se svatebčanům na slavnostní oblečení nebo z rozmarýnu byly vyráběny věnečky a květiny tak tvoří estetický doplněk svatební výzdoby.

4.3 Svatební den a dohodnutí svatby

Slovácko

Na Slovácku bylo zvykem, že svatba probíhala vždy ve středu. Ve středu ráno se zvou svatební hosty na svatbu po třetí. Ženichovi hosté se sejdou u ženicha, nevěstiny hosté u nevěsty. Po snídani družba zpívá vrtěnou, kterou po něm hudebníci opakují. Poté má ženich proslov a také prosí otce a matku o požehnání. Následuje

²⁸ BARTOŠ, *Moravská svatba...*, op. cit., s. 19–21.

průvod k nevěstě. Jako první jde v průvodu hudba, poté družba s mládenci a ženichem, za nimi jdou družky a úplně vzadu ostatní hosté. Mládenci střílejí z pistolí, aby tak oznámili ženichův příchod. Pokud nevěsta bydlí dál přes pole, průvod jede na vozech za nevěstou. Průvod je ozdobný a hezký. Koně v průvodu jsou ozdobeni praporci z pestře barevných šátků. Když k nevěstě přijíždí svatební průvod, tak nevěstina matka přinese ošatku s ovocem, aby průvodu mohla nabídnout. Když přijede průvod k nevěstiným dveřím, dveře jsou zavřené a poté na dveře dlouho tloučou, než jim dveře otevrou. Družba přijde na práh dveřím, zaťuká hůlkou a přeruší hudbu a začne říkat proslov: *„Přestaň muziko hráti, my budeme něco požadovati! Jezdili jsme přes hory, doliny, všady jsme se ptali a nikde jsme takového místa nenašli. Až nám někteří mládenci takovou zprávu dali, že by se v tomto domě pro nás nějaký poklad vynacházel. Nežádáme my pokladů od vás ze zlata ani ze stříbra, my máme krásný poklad zde představený a jest třemi pečeti zapečetěný. První pečeť jest svátost křtu, druhá pečeť svátost biřmování, třetí pečeť svátost oltářní. Nyní vyžadujeme od svadebních rodičů, by nám byla vydána pečeť k svátosti stavu manželského. Protož vstaň, holubičko má, nebo aj, zima pomínula a pršky přestaly; čas prozpěvování přišel, hlas harfíčky slyší se mezi námi a réví rozkvětlé vydalo vůni. Protož vstaň, holubičko má, a pojd'! Nebo jako růže mezi trním jsi přítelkyně má, krásná má, a já zamiloval jsem si jí a nepustím se jí, až jí uvedu do domu otce svého anebo do pokojíka matky své – Muziko hraj vesele!“*²⁹ Ukázka toho, jak vypadal takový moravský proslov družby u nevěstiných dveří za účelem dohodnutí manželství. Po proslovu vejde nevěstin otec, držící láhev vína a celý průvod přivítá. Poté průvod vstoupí dovnitř a občerství se vínem a koláčky. Družba udeří hůlkou na rošt, aby znovu utišil hudbu, a vede svoje další říkání, poděkuje Ježíši Kristovi a všem hostům, také nevěstě a ženichovi, otci a matce. Začne mluvit o tom, že první manželé světa byli Adam a Eva a o tom co se stalo na počátku světa, jeho říkání je tedy převzato z velké části z bible a z jejich křesťanské víry. Také cituje svatého Augustina. Říká ženichovi, že musí svou manželku milovat jako vlastní tělo. Říká nevěstě, že by měla poprosit své rodiče o to, zda může vstoupit do manželství. Poté ženich tatínkovi a mamince poděkuje, za to že mu dají jejich dceru. Nevěsta děkuje. Rodiče jim dají své požehnání. Ženich poděkuje rodičům. Družba poté požádá

²⁹ KOPECKÝ, Josef. *Slovácká svatba na Podluží*. Praha: Nákladem Matice Hodonské, Signatura: 2-0020-768, s. 14.

nevěstu s ženichem, aby při modlitbách mysleli na jejich rodiče a děkovali jim, za to že se o ně starali a vychovali je a že novomanželům připraví svatební hostinu, žádá, aby poděkovali také Pánu Bohu. Poté nevěsta žádá maminku o odpuštění za to, jestli ji někdy rozhněvala. A děkuje jí za to, že jí matka vychovala. Ženich také děkuje mamince za to, že jeho nastávající tak dobře vychovala a že mu věrnou manželku odevzdala. Matka poté klečící dceru a jejího ženicha žehná. Matka říká: „*Žehnej vás Bůh Otec rosú nebeskú! Žehnej vás Bůh Syn úrodú zemskú! Žehnej vás Bůh Duch Svätý osvícenosti božskú!*“³⁰ Požehnání od maminky pro dceru a jejího ženicha.

Když skončí všechny proslovy a obřady v domě u nevěsty, celá svatba se vydává na svatební průvod. Pokud se jede na svatební obřad na vozech, průvod má takovýto řád: na prvním voze jsou hudebníci, za nimi jedou mládenci, poté na svém vlastním voze jede ženich s nevěstou, starým mláďencem a starou družkou, družka drží prapor „fánu“ ze dvou velkých na sebe připíchnutých šátků, za tímto vozem jsou vozy s ostatnímu družky a za nimi vzadu starší hosté. Jedná se o 15 až 20 vozů. Průvod na sebe upozorňuje střídáním a výskáním.³¹

Tradice na Slováckém Podluží

Zatahování

Zvláštní tradicí, která se odehrává na Slovácku, je ta, kdy ženichovi projevuje chasa na svatbě pozornost a úctu „zatahováním“. Chasu tvoří chlapani, šohaji a pacholci, oni rádi zatahují, protože si díky tomuto rituálu vždy něco vydělají. Zatahování se odehrává tak, že se chasa ukryje na místě, kudy pak půjde průvod, když průvod přijde, chasa vystoupí z úkrytu a dva chlapani zatahnou svatebnímu průvodu dlouhou pentlí cestu. Poté stárek předstoupí před ženicha a začne řečnit. Zatahováním si chlapani hájí děvčata z rodné obce a považují je trochu za svůj majetek a dělají si k nim větší právo. Když cizí přespolňák získá nastávající z jejich obce, chlapani si ji musí od chasy vykoupit. Pokud jim ženich bude připadat lakomý, špatně u chlapanů pochodí, chlapani pak začnou být zlí a začnou ženicha o peníze téměř vydírat. Zatahování pak v některých případech může skončit i hádkou. Kdyby se

³⁰ KOPECKÝ, *Slovácká svatba...*, cit. d., s. 20.

³¹ Tamtéž.

„zatahování“ na svatbě neodehrávalo, hrubě by tím chasa ženicha a svatební družinu urazila.³²

Zdavky a rozmarýnový věnec

Samotný svatební obřad neboli „zdavky“ se odehrává vždy dopoledne při slavné mši sv. Zvláštností svatebního obřadu je, když kněz sezdává snoubence, starší družka položí na hlavu nevěstě i ženichovi rozmarýnový věneček, který opět po obřadu sundá. Pokud stihne mládenec věneček ženichovi z hlavy sám sundat, věneček poté musí stará družka od něho vykoupit. Víňky se pak uschovávají na památku do truhly. Stejný zvyk s víňky je tradicí i v Mořkově.³³

Po zdavkách jde průvod na oběd do hostince. V hostinci se tančí a zpívá. Když je připravený oběd, družba vyzve hosty, aby se seřadili na pochod, u kterého se zpívá. Ten bývá většinou kolem 4. hodiny odpoledne. Pouze ženich s nevěstou jdou nejprve s požehnáním domů a dostaví se na oběd až později.

Špalek s pantokem

Tradičním rituálem na prahu nevěstina domu, který se koná na Slovácku v Podluží, je ten, kdy na prahu je nachystán pro ženicha špalek s „pantokem“ (sekerou) a láhev vína. Věří se, že pokud si ženich první vezme do rukou „pantok“ a „rúbe“ (seká) špalek, je to dobré znamení, protože z něho bude dobrý hospodář, ale pokud se ženich chopí jako první láhve s vínem, znamená to, že z něho bude opilec.

Ženichův dům – metla

Tradičním zvykem na Slovácku je, že nevěsta má v síni metlu, kterou by ona měla vzít a zamést síň, poté metlu postavit do kouta, tím dá nevěsta najevo, že chce být dobrou hospodyní. Poté se nevěsta ptá tchýně, zda jí má ráda.

Svatební hostina

Na Slovácku je zvykem, že slavnostní hostina se koná vždy u ženicha doma. U oběda se hraje na housle. Nevěsta s ženichem při obědě sedí v koutě, vedle nich pak sedí

³²Tamtéž, s. 21.

³³Tamtéž, s. 22.

stará družka. Poté po obou stranách družky, a ještě dál starší hosté. Družba a mládenci neobědvají ve stejný čas s ostatními, protože oni mají za úkol obsluhovat hosty. Oběd je ve Slováckém Podluží nejzábavnější částí svatby, říkají se vtipy a hraje hudba. Zajímavostí v Podluží je, že pokud chce starý mládenec něco říci, zatluče pěstí na dveře, pokud chce něco přednášet stará družka, tak zaťuká nožem na stůl. Mezery mezi proslovy se vyplňují písněmi. Poté všichni povstanou a pomodlí se k jídlu společně a nahlas. Typický výraz na Slovácku pro hovězí polévku je „močenková“ polévka. Mládenec po modlitbě tedy na prahu zavolá, že se nese polévka.

Valašsko

Na Valašsku je nejvhodnější doba na konání svatebního sňatku masopust. Tradičně se na Valašsku svatba koná v úterý, ovšem u chudších rodin také v neděli. Svatba trvala několik dní, někdy dokonce týden. Pokud byl ženich chudý, konala se svatba u nevěsty. Zajímavostí je, že pokud ženich ani nevěsta neměli rodiče, svatbu jim vystrojili jejich kmotři.³⁴

Ve svatební den v úterý ráno, nevěsta vstane brzy ráno, aby se nestalo, že by ji ženich zastihl neupravenou. Na Valašsku se věří, že kdyby ji takto ženich zastihl, tak by nevěstě v životě už nešla žádná práce od ruky a nikdy by s žádnou prací nebyla úplně hotova.

Dále se svatební den na Valašsku odehrává téměř stejně jako na Slovácku. U ženicha se sejdou všichni hosté z ženichovi strany, celá jeho rodina a příbuzní a po pohoštění jede celý ženichův průvod k nevěstě. Nevěstu si poté ženich musí vykoupit a zasloužit, stejně tak jako na Slovácku. U nevěsty nastávají proslovy a po všech tradičních obřadech jde celý průvod do kostela.

Svatební oblečení

Každý účastník svatby má sváteční oblek. Na Valašsku si nevěsta oblékne, za pomoci starosvatky a družky, tradiční starosvětský valašský kroj, obleče si bílou kasanku, která je prokládána krajkou, a na ni si připne bílou zástěrku, která je vyšívána černým a bledě modrým hedvábím. Na obojku u náramků jsou rukávce (krajky na rukávu) se širokými rukávy bohatě vyšívány. Na prsa se připne perleťová

³⁴ Někdy svatbu místo kmotrů vystrojili poručníci.

špínka, na kterou se navěsí stříbrňáky. Dále má nevěsta kordulku, to je kabátek s hedvábí pomněnkové barvy, jež je protkáno stříbrem. Kordulka je velmi krátká. Na krku má plno řetízků se stříbrňáky. K celému oděvu si nevěsta oblékne bílé nebo modré punčochy a k tomu nízké střevičky bledě modré barvy, někdy má střevičky červené. Na Moravě je tradicí, že každá nevěsta na svatební den oblékla kroj, který byl tradiční pro danou moravskou oblast. V každém regionu měli jiné barvy a v krojích byly rozdíly. Na Valašsku je tradice, že si nevěsta dá do pravého střevičku kousek lnu, aby se jí dobře hospodařilo (*gazdovat*) a v budoucnu měla hodně lenu.³⁵

Účes

Účes nevěsty na Moravě dá nejvíce práce a je velmi propracovaný. Na Valašsku se česání říká tzv. *hladění*. Na účes se používají bledě zelené široké hedvábné pentle slavičkové tkánky a korunky. Účes se čese tak, že se vlasy ovinou kolem hlavy do vrkoče a aby měla nevěsta vrkoč vyšší, přidá si do něj len nebo dokonce konopí. Pentle se nazývají „obtáčka“ a „podložka“. Obtáčkou se obtočí vrkoč a na konci se zaváže mašlička. Pentle „podložka“ se ovine kolem vrkoče, až nejsou vidět téměř žádné vlasy. Dále se na účes zaváže „slavičková tkanka“ to je zlatem vyšívaná pentle. Nakonec se připevní zbývající mašle. Třešničkou na dortu je korunka – korunka je vysoký věnec z pozlaceného barvínku a účes je hotový!³⁶

Celý svatební úbor se ještě doplní plachtou (*opůlka*), která je pomněnkově a černě vyšívaná. Nevěsta si nakonec do rukou vezme modlitební knížky, šátek a voničku. Voničku dá nevěstě její přítelkyně, po svatbě ji zas nevěsta voničku vrátí. Jednou z valašských tradic je, že pokud se chce přítelkyně nevěsty do roka vdát, musí si voničkou přetřít obličej.

Družičky mají stejné oblečení jako nevěsta, pouze s tím rozdílem, že mají červené pentle a perličky na slavičkové tkánce mají družičky zlaté a červené.

Ženichův svatební oblek se skládá z tmavě modrých nohavic, které jsou zdobeny zelenými nebo bleděmodrými šňůrami a s lypačem, který je červeně, modře a žlutě vyšívaný. Ženich má ještě hnědožlutý řemen posázený mosaznými knoflíčky

³⁵ VÁCLAVEK. Matouš. *Valašská svatba*. V Telči: Nákladem českého knihkupectví Emila Šolce, 1892. ISBN: 978-80-7326-200-6, s. 18-19.

³⁶ Tamtéž, s. 19

a s prstýnky, které jsou složeny do kříže. Tradiční valašský ženichův oblek je dále tvořen košilí s širokými rukávy, ta má černě vyšívány límeček a černé výšivky na hrudi. Na prsou je ženich tradičně zdoben šperky, perleťovou kotulou a na ni na řetízcích je připevněno staré stříbro. Brunclék je světle červený s modrožlutým vyšíváním, mosaznými knoflíky a zelenými šňůrami. K tomu má kapesní šátek.³⁷

Ženich si obuje bílé nebo modré boty (kopýtka) s červenými okraji a zelenými šňůrami. Někdy si místo těchto bot obuje černé čizmy. Dříve v minulosti bylo tradicí, že ženiši na Valašsku obouvali žluté čizmy a o tom se zpívá v jedné tradiční lidové písni:

„Juráš milý, Juráš,

na cos opustil nás?

Jój, joj, joj – joj, joj, joj.

De sú tvoje čizmy žuté,

obušek sříborný,

širánek s pentlami,

župica s portami?“³⁸

Takto vypadá tradiční svatební moravské valašské oblečení. Podobné svatební kroje se nosily na celé Moravě ve všech regionech, ovšem pouze s malými změnami podle oblasti nebo moravské obce. Například měli kroje či pentle v jiné barvě. Podle tohoto detailního popisu si můžeme obecně lehce představit, jak vypadalo tradiční svatební moravské oblečení nevěsty, družiček i ženicha.

Svatební hostina na Valašsku

U hostiny je zvykem, že nevěsta s ženichem a družkami sedí na předním místě, obyčejně v koutě. Vzácnější hosté sedí po levé straně nevěsty, to závisí vždy na dané svatbě, na některých svatbách sedí mládenci s družkami za jedním stolem a u jiného

³⁷ Tamtéž, s. 20

³⁸ Tamtéž.

stolu pak sedí nevěsta s ženichem, někde dokonce ženich ani nesedí, ale obsluhuje hosty. Jídlo většinou přináší družba, někdy obsluhují spolu s družbou i mládenci. Před jídlem se všichni pomodlí. Taktéž svatební hostina se všude na Moravě odehrává velmi podobně.

4.4 Svatební hostina

Jak jsem již zmínila, svatební hostina byla důležitou součástí svatebního veselí. Svatební hostina se odehrávala v domě nevěsty, málokdy v domě ženicha. Na svatbu bylo zvykem zvát celou vesnici. Starosvat zahajoval svatební hostinu slavnostním přípitkem. Hostina měla původně název „hostina svatů“ význam hostiny byla imitace hojnosti, měla k novomanželům přivolat blahobyť

Možná až morbidním zvykem bylo svazování chleba pentlí, tradičně se svazovali dva krajíčky chleba pentlí, jeden krajíc byl ženicha a druhý byl nevěsty, komu se dříve krajíc chleba rozpadl, ten měl dříve zemřít.

U bohatých svateb to chodívalo tak, že když svatebčané byli plní, odebrali se do zvláštních místností, kde měli paví brk na krk s nádržemi, ošetřili s ním svůj krk a poté se vrátili ke stolu a dál hodovali. Zajímavostí je, že na Moravě, a i v jiných oblastech nevěsta se ženichem nehodují a nesedí u stolu, chodí mezi stoly a dohlíží na to, zda je všechno v pořádku. Pouze výjimečně se najde místo u stolu i pro ženicha a nevěstu. Mnohdy ani družičky nejedí, nýbrž obveselují svatebčany a nevěstu zpěvem. Domácí hosté si brali na hostinu své vlastní příbory, přespolním příbory půjčili.³⁹

František Bartoš sepsal do své knihy několik jídelních lístků, které byly na moravské svatební hostině:

„Ze Zlinska: 1. Polévka s lukšama (nudlemi), 2. hovězí s křenem (tj. bílou křenovou omáčkou), 3. Máčka drščková, 4. Kvaka (sladká řepa), 5. Zelí s uzeným masem, 6. Slépký vařené, 7. krupice, 8. Vdolky

39 BARTOŠ, František. *Moravská svatba*. Praha: F. Šimáček, 1892. 38 s. ISBN: 978-80-86886-24-4.

*Ze Žeravin u Strážnice: 1. Polévka močenková (hovězí polévka, v níž nadrobno nakrájen chléb = močenky), 2. Polévka lukšová, 3. Polévka drščková, 4. maso s křenem, 5. Krupica, 6. Zelí s hovězí pečínkou, 7. Koláče“.*⁴⁰

To byla ukázka tradičních jídelníčků na Moravě.

V pozdější době již bylo tradicí, že ženich s nevěstou seděli u stolu s ostatními hosty, novomanželé tradičně jedli z jednoho talíře a pili ze stejné sklenice, neboť měli být takto soudržní i během manželství.

4.5 Svatební oblečení

Původně se svatební šaty, jak je známe dnes, nevyskytovaly. Svatba bývala něco jako divadlo u všech slovanských národů. Nevěsta měla být celá zahalená včetně hlavy se závojem, měla mít dlouhé rukávy a šaty. To proto, aby byla v bezpečí před nečistými silami. Nevěsta měla závoj (od slova zavíjení) přes obličej, aby ji nebylo vidět do obličeje. S dovozem látek na naše území se závoje šily ze stále tenčí a slabší látky a stávaly se stále průsvitnější, alespoň do té míry, aby nevěsta přes závoj viděla. Barva závoje byla červená a měla funkci apotropaika, tedy jakési ochrany. Ve světě převažovala spíše bílá barva závoje. V Čechách byla bílá barva smutku až do 16. století, věřilo se, že bílý závoj přináší neštěstí. Často se proto používala i barva žlutá a její odstíny. Hedvábný závoj byl velmi drahý. Šaty nesměly být v černé, fialové nebo šedé. Někde bylo tradicí, že nevěsta musela mít pouze nové šaty nebo alespoň nějakou část svého svatebního oděvu. Bílé svatební šaty se staly na českém území tradicí od roku 1840, kdy do bílých svatebních šatů byla oblečena anglická královna Viktorie, to byl zlom, kdy se bílé svatební šaty staly tradicí.

Tradicí, která se dodržuje dodnes, že nevěsta musí mít na sobě něco půjčeného, vznikla původně jako taktika znemožnění identifikace nevěsty.

⁴⁰ BARTOŠ, František. *Moravská svatba*. Praha: F. Šimáček, 1892. ISBN: 978-80-86886-24-4, s. 38

5. Chorvatská svatba

V této kapitole se budu zabývat chorvatskou svatbou, chorvatskými zvyky, různými druhy uzavírání chorvatských manželství a zajímavými tradicemi, které jsou typické hlavně pro Balkán.

Nejdůležitější dílo o svatebních zvycích napsal Antun Radić *Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* publikoval ve *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena*. Radić ve svém díle, které se zabývá svatebními obyčeji, rozeznal, že v rámci svatebních zvyků je mnoho rozdílů, protože stejně tak jako u nás, tak i v Chorvatsku se svatby velmi lišily podle oblastí a krajů, proto etnologové žádají od svých spolupracovníků, aby jim popsali, jaké jsou svatební zvyky v jejich kraji a aby popsali celou svatbu. Jedna etnoložka, která deset let zkoumala svoji vesnici v Lince, kde vyrůstala, pomáhala Radićovi s jeho dílem a popsala, jak se u ní na vesnici a v celé oblasti ženilo a vdávalo od konce 19. století do první světové války, a potom popsala jaké byly zvyky v období mezi druhou světovou válkou. O proměnách po druhé světové válce napsala pouze malé množství informací.

5.1 Etnografické regiony Chorvatska

Dnešní Chorvatsko zahrnuje mnoho geografických a historických oblastí:

Severní část Chorvatska je rozdělena na východní a střední Chorvatsko. Ve východním Chorvatsku se nachází regiony jako je Slavonie, Baranje a nížinnou oblast Panonské nížiny, její hranice tvoří řeky Sáva, Dráva a Dunaj. Je to nejúrodnější oblast. Hlavním centrem této oblasti je město Osijek, kde se nachází přístav na řece Drávě. Další větší města ve Slavonii jsou Vinkovci, Vukovar, Slavonski Brod, Požega a Đakovo.

Další oblastí je Střední Chorvatsko. To zahrnuje nejvzdálenější části Panonské nížiny a oblasti Hrvatsko Zagorje, Međimurje, Pokuplje a Banovina. Tato oblast je ekonomicky a populačně významná, nachází se zde hlavní město Záhřeb, kterým protéká již zmiňovaná řeka Sáva. Dalšími významnými městy jsou Varaždin,

Čakovec, Krapina: toto město se nachází v severní části regionu, na jihu se nachází města Karlovac a Sisak a města Bjelovar a Koprivnica jsou na východě.

Nejmenší oblast Chorvatska zahrnuje horskou oblast země. V hornaté oblasti jsou menší regiony. Těmi jsou – zalesněný Gorský Kotar, údolí Ogulin, Plaščana, Lika. Kvůli horám a špatnému chladnému podnebí se v této oblasti nedaří zemědělství, a proto oblast není příliš obydlena. Regionálními centry jsou města Delnice, Ogulin a Gospić.

Oblast pobřeží Jaderského moře je rozdělena na severní a jižní část. Severní pobřeží zahrnuje oblast Istrie a kvarnerské a subvelebitské pobřeží s ostrovy. Regionálním centrem Istrie je město Rijeka, kde najdeme největší chorvatský přístav. Dalšími městy na Istrii jsou Pula, Poreč, pod Velebitem Senj, turisty hojně navštěvovaná města jsou Rovinj a Opatija, dále Krk, Rab a Mali Lošinj.

V jižní části chorvatského pobřeží se rozprostírá nejznámější turistická oblast Dalmácie. V Dalmácii jsou rozlišeny tři zóny: pobřeží, vnitrozemí a ostrovy. Hlavním centrem Dalmácie je město Split, které je postaveno v Diokleciánově paláci. Split je po Záhřebu největší chorvatské město a největší město na chorvatském pobřeží. Další města v Dalmácii jsou Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Knin. Město Sinj se nachází ve vnitrozemí.

5.2 Uzavírání manželství

5.2.1 Únos

Etnoložka, Radićova spolupracovnice, pro první dvě období, to je od konce 19. století do první světové války, vytvořila dva modely, dva popisy, ve kterých je mnoho společného. Popsala svatební procedury a rozdíly, které se týkají hlavně změn v rodině a ve společnosti, větší svobody mladých lidí, věna a vybavení. Ke třetímu období napsala pouze malé množství informací, protože tvrdí, že se ještě dalších deset let ženilo a vdávalo tzv. „starým způsobem“. Je zajímavé, že zápis na matrice musel být prováděn jako samostatná povinnost před svatebním obřadem v kostele nebo kdekoliv jinde. Při svém výzkumu a psaní práce o tom, jaké se dodržovaly svatební zvyky a tradice, se dotázala pěti žen z vesnice z Bosny, aby ji popsaly

tradiční svatbu a zvyky v Bosně. Ženy popisovaly svatbu a svatební zvyky a tradice na jejich vesnici a nevynechaly ani jeden obyčej, žádný malý detail, celou svatbu popsaly dopodrobna.

Když se jich výzkumnice zeptala, jestli takovou svatbu, jakou popsaly, některá z nich měla, všechny se začaly smát a ukázalo se, že ani jedna neměla svatbu, o které mluvily, protože jsou všechny „kradené“. Jedná se o únos nevěsty, proto, aby se zmenšily náklady na svatbu. Únos je buď oboustranně domluvený, nebo pouze částečně domluvený. Částečně domluvený únos znamená, že rodina dívky únos neočekávala, ačkoli mladý pár a rodina ženicha na únosu byly domluveny. Částečný únos se konal nejčastěji proto, že muž věděl, že by rodina dívky se sňatkem nesouhlasila. Pokud manželský život začíná bez svatby, údajným únosem, právní akt uzavření manželství se odkládá někdy i o několik let. Kořeny tohoto zvyku můžeme najít už u pohanů v primitivním kmenovém únosu žen, ten se konal proto, že bylo potřeba zajistit populační rozvoj kmene. Ze začátku bylo takovéto vynucené uzavření svatby považováno za nezákonné a hodnotilo se jako zneuctění ženy. V Černé Hoře dokonce za únos nevěsty hrozila únosci i smrt. Také jižní Slované považovali únos za hanbu.⁴¹⁴²

Únos byl typickým zvykem také v česko-moravském prostoru, kde byl spojen s řadou různých rituálů a obyčejů. Překážkami, které musel v minulosti ženich překonat při násilném získávání nevěsty, bylo například symbolické zabránění cesty ženichovi nebo snoubencům, to se nazývalo zatahování, zalikování, zašraňkování, nebo ukrývání nevěsty při příchodu ženicha, zavírali se dveře a podstrkovali falešné nevěsty.⁴³ Zvyk s podstrkováním falešných nevěst se prováděl také na chorvatském území.

Život venkovanů byl velmi těžký, měli neustálý strach, jestli přežijí, vládla chudoba, která převládala nad bohatstvím. Byly velké rozdíly mezi lidmi, které žili uvnitř vesnice a mezi obyvateli, které žili na okraji vesnice, a ještě větší rozdíly mezi chorvatskými oblastmi a kraji. Členové rodiny chtěli, aby si mladý pár rozuměl a aby

⁴¹ Je zajímavé, že někde se manželství nazývá „právo“ nebo „domácí právo“, jít na svatbu do kostela se nazývá odejít „na právo“ a „legalizovat“ znamená vdát se.

⁴² VITEZ, Zorica, *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003. s. 15.

⁴³ JIROUŠKOVÁ, *Svatební rituály...*, cit. d., s. 19.

se k sobě hodili. Všem šlo o úspěšné manželství mladého páru. Obyčeje i zvyky se měnily i podle toho, kolik měly rodiny financí na uskutečnění svatby.

Vedle chudých svateb se konaly i bohaté svatby, ale těch bylo velmi málo. Je zajímavé, že i v bohatých oblastech bylo takovýchto svateb pouze po málu. Bohaté svatby byly velmi extravagantní, uvolnila se na nich disciplína a byla tam shovívavost vůči netradičnímu chování. Takové svatby trvaly i několik dní a účastnil se jich velký počet svatebčanů. Taková svatba byla bohatě zařízená a nevěsta s ženichem dostávali velmi drahé dary. O ceně honosných svateb svědčí zápisy o nákladech na svatbu a dalších oslav.

Ještě dlouho po zavedení církevního sňatku (svatby) se církev snažila o prosazení církevního obřadu mezi lidmi. Mnoho chorvatských obyvatel začalo uzavírat sňatek legální cestou až po první světové válce, aby vdovy po padlých vojácích dostávaly důchody a další podobné důvody vedly k legalizaci jejich manželských vztahů.⁴⁴

5.2.2 Pokusná manželství

Mezi dvěma světovými válkami v Dalmácii a Lince bylo veliké číslo nesezdaných manželství, byla to doba pokusných manželství. Výzkum v těchto oblastech potvrdil existenci „pokusných manželství“, založených na některém z tradičních způsobů, ale pokusné manželství nemělo žádný experimentální záměr. Vesnická komunita s pokusnými manželstvími zacházela, jako kdyby to byla platná manželství, a očekávala, že bude následovat právní akt. Výhoda pokusného manželství byla i v tom, že před zahájením manželského života právním aktem se jednotlivci v případě nespokojenosti v „pokusném/zkušebním manželství“ odvolali na jeho nezákonnost. A tak se mohli rozejít.⁴⁵

5.2.3 Hledání manžela nebo manželky

Často bylo potřeba najít odpovídající nevěstu pro ženicha, zjistit její zájmy, jaká je osobnost, co umí, jestli je manuálně zručná, z jaké pochází rodiny atd. O sňatku rozhodli starší členové rodiny, většinou rodiče. Mladí se často neznali a stejně

⁴⁴ Tamtéž, s. 21.

⁴⁵ Tamtéž, s. 20–22.

tak jako u nás tak i v Chorvatsku a na Balkáně se očekávalo, že mladí přijmou rozhodnutí starších, bez diskuze. Muž se ženil, když jeho rodina potřebovala jednu pracovní sílu navíc nebo když se ukázala dobrá příležitost. Hledat manžela se odcházelo do první vesnice nebo farnosti a nejčastěji si manžela našli uvnitř vesnice, pouze zřídka dále. Při hledání správné nevěsty či ženicha bylo nutné dodržovat řadu charakteristik a podmínek, ve kterých se budoucí manželé ocitali. Dbalo se na to, aby dívka pocházela z dobře situované rodiny a měla dostačující věno. Nejčastěji se na volbě manžela či manželky podíleli starší příbuzní či rodina, v některých případech pomáhaly i kvalifikované osoby, většinou jimi byly starší ženy, které sloužily jako svatební zprostředkovatelky. V některých oblastech se úspěšné zprostředkovatelství seznámení odměňovalo, jak finančně, tak i různými dary. K jedné z velmi častých a pro dnešní dobu možná nepochopitelných záležitostí patřilo, že budoucí novomanželé často o jejich budoucím domluveném sňatku nevěděli, manželství bylo domlouváno, pokud to rodina potřebovala.

Ve venkovských oblastech byly omezené možnosti, jak se mladí mohli setkat a seznámit, to bylo především kvůli rozptýleným vesničkám, které v minulosti mezi sebou špatně komunikovaly. Z tohoto důvodu se konaly oslavy jako příležitosti mladých se poznat, konaly se jarmarky, návštěvy kostela, mše, byly to příležitosti, kde bylo možné vybrat si svůj protějšek.⁴⁶

5.3 Svatební obyčeje

Chorvatská etnologie dlouho zkoumala kulturu rolníků na vesnicích a největším dílem průzkumu byly svatební obyčeje. Začaly v 70. letech 19. století, počátkem toho období 80 procent obyvatelů Chorvatska byli rolníci a svatební zvyky a vesnická kultura tak byly velmi autentické. V Chorvatsku a na Balkáně se svatební zvyky liší, jak podle krajů, oblastí, tak podle obyvatel a obyčejů. Jako i jinde, tak i v Chorvatsku se mnoho obyčejů získalo od jiných národů, vesnice a rolnické zvyky se měnily podle měst a městských zvyků. Hlavní ranou pro lidové zvyky byl začátek

⁴⁶ Tamtéž, s. 22-24.

druhé světové války, změnila se tak kultura, společnost a zvyky obyvatel Chorvatska.⁴⁷

Předtím než mladý pár vstoupil do jejich společného příbytku, bylo zvykem, že se přede dveřmi zapálil oheň nebo kousek slámy a přes ten ohýnek měla nevěsta překročit, tento zvyk se konal na znak čistoty nevěsty. Na rozdíl od ohně se voda používala při rituálu potrestání nečestné nevěsty. Na vesnicích v oblasti Polesie polívali vodou nejen nevěstu, ale i celý její doprovod. Dalším častým zvykem spojeným s vodou je odchod nevěsty pro vodu, zatímco v cestě měla plno překážek se, kterými si musela poradit. Jedna z takovýchto nástrah byla, když se žena přiblížila ke studni a vzala vodu, muž k ní přišel a třikrát vylil vodu zpět do studně, až poté jí bylo dovoleno vodu odnést. Jindy nevěsta musela vodu nalít do rozbité nádoby, a proto ji pak pomalu voda z nádoby vytékala. Takovéto rituály se konaly hlavně v srbské oblasti.⁴⁸

Zajímavostí je, že jedním z častých zvyků bylo také zesměšnit a trestat nevěstu nebo družičky, které byly nečisté, nečestné a měly špatné nemorální chování, porušovaly zavedené normy chování. Takovéto ženy byly za trest potřísněny sazemí nebo byl sazemí posypán jejich dům.

Větší nebo menší číslo předsvatebních událostí, trvání samotné svatby a posvatební obyčeje se konají v různých časových úsecích, můžou trvat několik týdnů, měsíců nebo i roků.

Jak se dočteme v knize *Hrvatski Običaji* chorvatský etnolog rozdělil chorvatské zvyky do několika skupin:

1. *Pohledy*
2. *Námluvy*
3. *Charakteristika*
4. *Zásnuby*

⁴⁷ Tamtéž, s. 21–27.

⁴⁸ AJDAČIĆ, Dejan, *Erotsko u folkloru Slovena*. Beograd: Stubovi kulture, 2000. s. 244-245.

5. Svatba

6. Průvody⁴⁹

Každá z těchto skupin se skládá z řady detailů a těmi jsou svatební písně, svatební dialogy, kouzla a dalších, proto svatební zvyky trvají několik dní či týdnů.

5.3.1 Žádost o ruku

„Odmítnutí nabídky manželství ve venkovských komunitách přineslo výsměch a ponížení; Kvůli strachu z neúspěchu, prosili žebráci ve tmě, večer nebo brzy ráno. Bylo neobvykle důležité provádět první námluvy a dohody neformálně a diskrétně.“

Když některá slečna odmítla žádost o ruku, pro muže to znamenalo veliké ponížení a ostudu. Z toho důvodu úkol náležel zprostředkovatelkám nebo ženám z rodiny ženicha, nejčastěji matce, méně často pak mužskému členovi rodiny. Skutečné žádosti předcházely výsledky nebo náhodná návštěva u nevěsty, na některých místech se dokonce konalo předsvatební setkání. Tradice u žádosti o ruku na Dalmatských ostrovech byla, že nevěstě nabídli jablko a peníze, zmíněná tradice se na ostrovech opakuje až třikrát při třech příležitostech předsvatebních setkání. Podle Gavazziho symbolické jednání na předsvatebním setkání, které nazývá experimentem, je ve Slavonii stejnou činností, jako ta, která se obvykle odehrává, když žebrák žebrá. Jak již bylo zmíněno, předsvatební jednání zahrnuje nabídku a přijetí jablka s penězi, ale zejména neformální dotazování.⁵⁰

V oblasti Záhřebu, následující den po žádosti, dívku navštíví její budoucí tchýně, to značí vyjádření spokojenosti s výběrem, pokud se tchýně k dívce nedostaví, znamená to vyjádření nesouhlasu s výběrem dívky a s následujícím sňatkem. Dívka se tak většinou jejího syna vzdá.

⁴⁹ Tamtéž, s. 27.

⁵⁰ GAVAZZI, Milovan, *Vrela i sudbine narodnih tradicija*. Zagreb: Liber, 1978

5.3.2 Námluvy

Námluvy se uskuteční v čase, kdy je svatba už domluvená, a obě rodiny se svatbou souhlasí. Na námluvy jde mladíkův otec nebo jiný starší nejbližší příbuzný, mladík a s nimi jde i jeden mluvčí. Poté se vedou námluvy s rodiči nevěsty, často se říkají ustálené fráze a dialogy, které se používají i při svatbě. Otec, mladík a mluvčí se představují jako lovci nebo cestovatelé, kteří hledají nějaké ztracené zvíře, jehož cesta je přivedla k prahu domu nevěsty a tak podobně. Je tradicí, že s sebou nosí rozmanité dary a podle darů se rozhodne, zda nápadníka nevěstina rodina přijme, či odmítne.

Dar, který dá otec s mluvčím dívce po úspěšných námluvách, se nazývá „obilježje“ (charakteristika), je to jablko s mincemi, šperky, oblečení a koláč. Dar, který dávaly bohaté rodiny v Poljsi, obsahoval: prsten, špendlíky, náhrdelníky a zlaté mince. V Konavle dlouhé období námluv začalo malým dárkem a na konci bylo ve zvyku dávat velký drahý dar. Předsvatební setkání konali také Chorvaté v Bosně, na kterém si navzájem obě rodiny dávaly dárky a je obzvláště zajímavé, že někdy místo toho, aby si daly dárky, vystoupila legračně oblečená žena, která byla příbuznou prosené dívky.⁵¹

5.3.3 Zásnuby

Samotné slovo zásnuby obsahuje důležitý symbolický obsah, držením se za ruce vyjadřuje mladý muž a žena své rozhodnutí uzavřít manželství. Tato tradice je známá u všech Slovanů. Zajímavostí je, že ještě předtím, než bylo přijaté křesťanství, zásnuby byly hlavní obřad před uzavřením manželství. Tento zvyk pochází už ze starověku. Zásnuby a předání si prstýnků je tradice, která je známá téměř všude, a v některých oblastech byly zásnuby samostatným rituálem.

„V Chorvatsku je zaznamenáno mnoho verzí obyčejů s prstenem a na některých místech se používá zvláštní dialog v tomto zvyku. V Novalji na ostrove Pag se otec zeptá dívky: Máš ráda „veru“ (prsten) nebo „víru“? A dívka odpoví: Mám ráda víru nebo veru (prsten), protože vera (prsten) je pro lásku a víra pro budoucnost.“⁵²

⁵¹ VITEZ, *Hrvatski svadbeni običaji...*, cit. d., s. 30.

⁵² Tamtéž, s. 33.

Ve Stupniku nedaleko Záhřebu při posledním zvyku zasnub se dívka s mužem chytí za ruku a třikrát se otočí.

5.3.4 Pletení věnce

Velmi rozšířeným zvykem ve většině krajích Chorvatska bylo pletení věnců, tento zvyk byl rozšířen v Lice, v Chorvatském přímoří, ale i ve Slavónii, nebo v oblasti Podraviny, která se rozprostírá mezi řekou Drávou a pohořím Kalnik a na jihu zahrnuje oblast Prekodravlje. Pletení věnce nebo „více“ je poslední předsvatební zvyk, který se koná před samotnou svatbou. Pletení věnce probíhá v domě nevěsty a představuje rozloučení nevěsty se svými vrstevníky. Věnc se plete pro nevěstu před svatbou a je určený na rozličné předsvatební oslavy. Tradičně je věnc upleten z bylin, které mají zásadní význam pro lásku, štěstí, manželství a v neposlední řadě plodnost. Věnc se plete ze stálezelených rostlin jako je barvínek, routa vonná a rozmarýn. Zajímavostí je že v Lice se přes den sklízí a večer dochází k pletení věnců, které má své zavedené speciální postupy a každá účastnice pletení má danou svou vlastní úlohu v pletení. Při pletení se zpívají typické písně, které jsou s pletením spojeny. Píseň *Podravina* je známá ve více oblastech, pochází z Bilogory (oblast kolem Bjelovaru).

*Červené a modré květy,
Trhala Marie slečna,
Za onou (tou) horou vysokou,
Položí je otci do klína,
Otec je položí z klína na zem,
„Není Mara moje, není kvítí,
Mara je mi cizí.“*

*Položí je matce do klína,
Matka je položí z klína na zem,
„Nejsou květy moje, není Mara,
Mara je mi cizí.“*

*Hodí je milému do klína,
Milý je k sobě přivine*

*„I květy (jsou) mé i Mara,
Já jsem se do Mary zamiloval.“*

Svatební věnec je ozdobou nevěsty, znamením uznání a ochrany, symbolizuje dívčí nevinnost a panenství. Po svatbě byly věnce nabízeny jako dárek pro Pannu Marii a z části také proto, že nevěsty, které neměly peníze na upletení věnců, si věnec mohly půjčit na svou vlastní svatbu.

Kromě věnců se na svatbu připravují i svatební kytice a květinové dekorace, stejně jako na Moravě a u nás. Na chorvatské svatbě je tradicí také vlajka. Vlajka je vyrobena z barevných šátků a stužek, nahoru na vlajku se umístí květiny a pomeranč nebo jablko.

Dalším předsvatebním zvykem je zvaní na svatbu, to většinou provádí muž, který je vybavený ozdobným ručníkem, květinou za kloboukem, holí a nápojem, který nabízí pozvaným.

5.4 Svatební den

Svatební den probíhá v Chorvatsku a na Balkáně velmi podobně jako u nás. Svatba se v dřívější době konala v den, který se zdál být šťastným, a tím byla středa. Svatba začíná shromážděním hostů u ženicha a následným odchodem všech svatebčanů za nevěstou. Setkání u nevěsty je jiné než setkání u ženicha. Po příchodu ženicha a jeho příbuzných k nevěstě je důležitý okamžik, když se objeví nevěsta. Před domem nevěsty probíhalo vtipné vyjednávání o nevěstu nebo „nákup“ nevěsty. S ženichem vyjednával o vykoupení nevěsty její bratr nebo její bratranec, pokud neměla žádného bratra. Jednou z dalších tradic je, že se ukáže nejprve falešná nevěsta, to jsou obvykle dvě nebo tři dívky, proto aby rozesmály všechny přítomné, je to způsob odvedení pozornosti od pravé nevěsty, za nimi vyjde pravá nevěsta, za kterou dá zeť nebo kmožr dohodnutý obnos peněz.

Samozřejmostí je, že hlavními účastníky svatby jsou ženich a nevěsta, kteří mají své zvláštní povinnosti. Svatby se účastní především rodinní příslušníci,

příbuzní a hosté a ti všichni mají své specifické názvy. První v průvodu je ženich a nazývají ho „prvorozený“, následuje „chaush“, jehož úkolem bylo ostatní hosty rozesmát svatebními vtipy. Za ním následuje vlajkonoš, který nese vlajku (jak jsem již zmiňovala dříve, v Chorvatsku je zvykem mít na svatbě vlajku, je to chorvatská tradice). Na vrcholu chorvatské vlajky se vyjímal železný kříž, na kterém byla vysazena nebo potištěna jablka. Jak jsem zmiňovala, jablka byla symbolem krásy atd. Vlajkonoš symbolicky na každé křižovatce udělal vlajkou kříž, proto, aby ochránil nevěstu a ženicha před kouzlem čarodějnice, je to jedna z chorvatských tradic. Dříve se věřilo, že na křižovatkách čarodějnice hrají nějakou hru s názvem kolo. Vlajkonoše doprovází starý „svat“, on byl velitelem svatební hostiny a ostatní ho byli povinni poslouchat. Starým svatou byl obvykle starší člen rodiny ženicha, buď jeho otec, nebo strýc. Jako poslední v průvodu šli mladí svatebčané, těmi byli družby a družičky. Takto vypadá svatební průvod na vesnicích Otok, Komletince, Privlaka. Jedná se o takové svatební role. Proto se svatby daly přirovnat k dramatu, měly dramatický aspekt.

Etnolog Milovan Gavazzi upozornil na to, že sbor, který doprovází svatební veselí, jímž je svatební pochod, slavnosti a další, je jako sbor v klasickém řeckém dramatu, to samé zaznamenali i ostatní evropští folkloristé.⁵³

Od nepaměti je tradicí, že se na svatbu darují nevěstě a ženichovi dary. Jsou dary, které jsou určeny pouze pro ženicha a jeho rodinu a poté jsou dary určeny význačně pro nevěstu. Je zajímavé, že ženichovi dává dárky i nevěsta. Dárky jsou nejčastěji šperky, peníze, textilní řemesla a nejčastější dárek jablka, která jsou symbolem lásky a plodnosti. Jablka slouží také jako přenesený význam nevěsty, jsou krásná, zdravá, červená a kulatá jako nevěsta. U některých rodin, je darování darů neokázalé a u jiných zase slavnostní a ceremoniální. Pozoruhodné je, že se novomanželé na své vlastní svatbě nechovají příliš svobodně, stále dodržují nějaká pravidla, musí se chovat velmi prominentně kvůli pověsti, a protože se to od nich očekává. Chovají se tak i proto, že stále musí dodržovat nějaké zvyky a pravidla ani se nezúčastňují vtipů a mnohdy ani nejí s ostatními hosty. Na svatební hostině se pronášejí přípitky zkušenými řečníky a někteří byli za proslov i placeni.

⁵³ MURAJ, Aleksandra. *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Zagreb. Mozaik knjiga. 2016, s. 300–320.; BARTOŠ, *Moravská svatba...*, cit. d., s. 38.

Dalším tradičním zvykem je, že nevěsta po svatbě odchází v doprovodu některých svatebčanů ke studánce nebo ke studni a nabere vodu. Vodu poté nalévá svatebčanům na ruce, tou vodou je umývá, oře je ručníkem a svatební hosté na ní poté házejí peníze.

Tradiční scénář svatebního obřadu předpokládal, že je nevěsta čestná. V případě, že by se nevěsta ukázala jako nečestná, obřad byl zkrácen, někdy by byl považován i za neplatný. Jakmile by se zjistilo, že nevěsta není nevinná, byl by obřad převeden do nové podoby, některé části, zvyky a rituály obřadu by byly vynechány a obřad slavnostní a chvályhodný by byl změněn na ponurý až urážlivý.

Můžeme tedy zpozorovat, jak důležitá byla morálka a čestnost nevěsty. Pokud je nevěsta dobrá dcera, matka ji obdaruje, zpívá, opentlí ji červenou stužkou a dá jí sklenku brandy, pokud není dobrá dcera, nic z vyjmenovaného matka nedělá. Postava nevěsty a jejích rodičů přímo závisela na poctivosti nevěsty. Pokud je nevěsta poctivá, pak se před matku postaví plno věcí a jídla, všechny ozdoby, váza s květinami, před matku se položí různé dobré pokrmy, jako jsou mléčné buchty, šunka a další. Pokud je nevěsta nepoctivá, nic se před matku nepostaví.⁵⁴

⁵⁴ AJDAČIĆ, *Erotsko u folkloru Slovena...*, cit. d., s. 242.

6. Srovnání moravské a chorvatské svatby

Na moravském a chorvatském území najdeme mnoho podobných termínů, které se dotýkají svatebních obřadů. Slovo *svat*, *svatka* se používá na obou územích a je to označení pro účastníka svatby. Na Moravě se toto označení používá pro oslovení zeťova otce a často je nazýván také *starosvat*.

Dalším takovým slovem, které se používá na obou územích, je slovo *svatba*. V Chorvatsku se svatba píše *svadba* s písmenem d, význam slova je téměř totožný. V Čechách a na Moravě se toto slovo používá pro označení svatby jako celého svatebního dne, či pouze obřadu, chápe se tím obojí. V Chorvatsku se slovo svatba používá hlavně pro označení svatebního obřadu, ale pro označení svatebního dne se používá slovo *vjenčanje*.

6.1 Stručný nástin česko-chorvatských vztahů

Chorvaté jsou Slované jižní. Skupina jižních kmenů se usadila v oblasti, která se rozprostírá od středního toku Dunaje až po jih k Jaderskému a Egejskému moři. Na severu v dnešních Rakousích u řeky Dunaje a na jihovýchodě u Blatenského jezera v Maďarsku se stýkaly jihoslovanské kmeny Slovanů s československými kmeny. Jihoslovanská větev byla později rozdělena na Slovince, Srbochorvaty a Bulhary.⁵⁵

Česko-chorvatské vztahy jsou vztahy mezi českými zeměmi – Čechy, Morava a česká část Slezska a mezi zeměmi, jejichž obyvateli je chorvatské etnikum, to je území někdejšího historického Chorvatska, Slavonie, Dalmácie, Istrie, Bosny a Hercegoviny a jižní a západní části Uher. Postupně od středověku do začátku 19. století se změnilo na vztahy mezi dvěma moderními národy a těmi jsou Češi a Chorvati. Češi s Chorvaty žili mnoho let v rámci habsburské monarchie. Po roce 1918 se Chorvati stali občany vícenárodní Jugoslávie a Češi vícenárodního Československa. Proto v období od roku 1918–1991 se politické a hospodářské

⁵⁵ OBŠIL, Jan, *Veliké stěhování národů*. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1993. s. 12.

vztahy uskutečňovaly v rámci československo-jugoslávských vztahů. Česko-chorvatské vztahy se začaly nejvíce rozvíjet v 90 letech 20. století.⁵⁶

Česko-chorvatská historie začala roku 866, společnou historii těchto dvou národů začali Metodějovi žáci, kteří přišli z Velké Moravy do Chorvatska do oblasti Kvarneru a severní Dalmácie. Žáci zde pokračovali v šíření náboženské liturgie a v praktikování slovanské tradiční moravské bohoslužby. Dochovaly se literární památky z 9. a 10. století, které nacházíme ve staroslověnských a církevněslovanských textech chorvatské provenience. Na konci 10. a začátku 11. století se do Chorvatska dostala staroslověnská legenda *Život svatého Václava*. Další velmi důležitá historická událost Chorvatsko-českých vztahů nastala za doby krále Karla IV. Král byl během své cesty do Itálie roku 1337 hoštěn hrabětem Bartoldem Frankopanem v chorvatském Senji a při této příležitosti se Karel IV. poprvé setkal se slovanskou liturgií. Následovalo, že Karel IV. v Čechách založil klášter na Slovanech, který měl sloužit k oživení slovanské liturgie. Do kláštera pozval benediktiny z chorvatského dalmatského ostrova Pašman, aby v Čechách oživilo tradici slovanské bohoslužby.⁵⁷

V první polovině 15. století došlo k téměř úplnému přerušení česko-chorvatských kontaktů. To nastalo za husitských válek, neboť se objevil ideový odpůrce husitských válek dubrovnický dominikán Ivan Stojković, který vedl debatu s husity na Basilejském koncilu. Za vlády Ferdinanda Habsburského, který roku 1526 nastoupil na český a o rok později na chorvatský trůn, započalo 400 let rozvíjení česko-chorvatských vztahů v rámci habsburské monarchie. V 16. století byly vzájemné kontakty poznamenány kvůli osmanské expanzi do Evropy. Čechy významně přispívaly na obnovu habsburské monarchie, jak finančně, tak vojensky. Při válkách proti Turkům bojovali Češi s Chorvaty a některé šlechtice dokonce i spojovalo rodinné pouto. Chorvatský hrdina Nikola Šubić Zrinski se oženil s českou šlechtičnou Evou z Rožmberka.

Od 30. let 16. století se v důsledku turecké expanze na chorvatské území začalo chorvatské obyvatelstvo stěhovat na území Čech. Chorvaté v 16. a 17. století

⁵⁶ HLADKÝ, Ladislav (ed.). *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, Praha, 2010, ISBN 978-80-7286-171-2, s. 47–72.

⁵⁷ Tamtéž, s. 47–72.

založili na českém území chorvatské osady nebo osídlili vesnice na panstvích rodu Liechtensteinů na Břeclavsku a Mikulovsku, a tak vznikla chorvatská menšina na Moravě.

V 18. století se na chorvatském území založily první manufaktury, proto Chorvaté poptávali kvalifikovanou pracovní sílu, protože v Chorvatsku o ni byla nouze. Do země proto přijížděli odborníci z Čech a dalších evropských zemí. Čeští pracovníci se usazovali v oblasti Daruvaru, kde česká menšina žije dodnes. V roce 1840 čeští obyvatelé Daruvaru založili chorvatský pivovar Staročesko, kde se pivo stále vyrábí.

V 19. a na začátku 20. století došlo k oživení česko-chorvatských vztahů, kvůli formování moderních národů na přelomu 18. a 19. století. Josef Dobrovský udržoval kontakty s chorvatskými vědci a veřejnými činiteli. Jedním z těchto kontaktů byl například biskup Maksimilijanem Vrhovec a dubrovnický lexikograf Joakim Stullim.⁵⁸

Ve 30. a 40. letech 19. století probíhalo v Chorvatsku illyrské hnutí, stoupenci tohoto hnutí přejali koncepci Jana Kollára. Tato koncepce je založena na tom, že vznikne jednotný slovanský národ, který by byl tvořený českým, polským, ruským a illyrským národem. Jan Kollár, Karel Jaromír Erben nebo Ladislav Čelakovský podporovali illyrské hnutí a kulturní a osvětové úsilí stoupenců tohoto hnutí a propagovali je v českém tisku. Češi také zakládali národní instituce, například Matici illyrskou, kterou založil František Palacký, Josef Jungmann, Ferdinand Náprstek a Václav Hanka. K česko-chorvatským vztahům přispěla také překladatelská činnost.

Po první světové válce byly Československo a Jugoslávie strategickými partnery, měli mezi sebou politickou, kulturní, hospodářskou i vojenskou spolupráci, pouze jediná československá republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu neboli agrárníci usilovali o navázání užší spolupráce s hlavní chorvatskou opoziční silou v Jugoslávii, chorvatskou selskou stranou. Chorvatský poslanec z Istrie Matko Laginja na konci roku 1918 žádal T. G. Masaryka o pomoc. Chtěl, aby se přimluvil při jednání s představiteli velmocí o to, aby se k Jugoslávii připojily oblasti, které byly okupované Itálií. Těmi byly: Istrie, část Dalmácie atd. Chorvatští

⁵⁸Tamtéž, s. 47–72.

představitelé se na T. G. Masaryka často obraceli s různými prosbami. Představitelé chorvatské reprezentace roku 1934 sestavili memorandum pro československého prezidenta T. G. Masaryka, které se týkalo nerovnoprávného postavení chorvatského národa v Jugoslávii a žádali tak o to, aby se Masaryk přimluvil za propuštění vězněného Radićova nástupce ve vedení HSS Vladka Mačka. T. G. Masaryk ovšem na takovéto žádosti nereagoval, protože nechtěl přijít o přízeň Bělehradu, o kterou usiloval.⁵⁹

Po druhé světové válce do československo-jugoslávských vztahů zasahovali pouze nejvyšší státní úřady, hlavně po nastolení komunistického režimu v Československu. V této době se styky obou národů konaly pouze na poli kulturní a vědecké spolupráce, později od 60. let se styky týkaly také cestovního ruchu.

Po válce téměř zanikla chorvatská menšina, která obývala jižní Moravu. Bylo to z toho důvodu, že údajně kolabovali s nacisty za války, a proto byli rozsídleni po celé České republice. Stejně jako se v Česku zmenšil počet chorvatských menšin, tak v Chorvatsku také značně prořídly české minority.⁶⁰

6. 2 Shodné a odlišné tradice

Společným a jedním z nejstarších zvyků, který se odehrával v Čechách i v Chorvatsku je únos. Jak jsem již zmiňovala, únos popisuje mnoho autorů a dočteme se o něm téměř v každém literárním díle, které je zaměřené na svatby a zvyklosti, dokonce i Kosmas ve své kronice popsal tento zvyk. Únos je tedy archaický způsob získávání nevěst. Únos se v mnoha případech odehrával proto, že to byl jediný a nejjednodušší způsob získání nevěsty. Finance, byly velmi častým důvodem pro tento zvyk, protože obě rodiny chtěly snížit náklady na svatbu. Dalším důvodem býval ten, když nevěstina rodina nesouhlasila se sňatkem, ženich si svoji nastávající jednoduše unesl. Další velmi starou shodnou tradicí byl i výkup, který byl stejný dokonce i v Indii. Výkup se odehrával už u starých Slovanů.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

V Chorvatsku je zvykem, že při hledání nevěsty pomáhaly ženy zprostředkovatelky. Tento zvyk v Čechách ani na Moravě nebyl a je pro nás netradiční. Zprostředkovatelky tu byly proto, že kdyby některá žena odmítla žádost o ruku, pro muže by to bylo ponížení, proto daný úkol náležel jim. Na Dalmácii bylo tradicí, že zprostředkovatelky nevěstě nabídly jablko a peníze, je to neformální dotazování nevěsty, zda si ženicha vezme. Takovou tradici většinou neznali v Čechách ani na Moravě. Ovšem v obou oblastech bylo stejným zvykem, že sňatek domlouvala rodina, většinou otec. Manželství se neuskutečňovala z lásky, ale kvůli výhodám do budoucna pro obě rodiny.

Společnou podobnou tradicí, která se vykonává jak v Chorvatsku, tak na Moravě, je zametání nebo uklízení. Na Moravě měli oba novomanželé symbolicky zametat střepey z talíře. Rizbití talíře o zem mělo odehnat zlé duchy a měla se tak ukázat vzájemná spolupráce obou novomanželů. V Chorvatsku byl zvyk zametání takový, že když novomanželka přišla do novomanželova příbytku, její tchýně ji na verandě nechala smeták. Nevěsta měla vzít smeták a zamést verandu předtím, než vešla do světnice. Pokud by tak neudělala, znamenalo by to, že bude v manželství líná a špatná hospodyně.

Dalším podobným zvykem je i pletení věnečku. Na Moravě v Mořkově i na Slovácku starosvatky ozdobí ženicha i družbu věnečkem. Nevěsta si věnec pak schová do truhly, kde ho uchovává až do smrti. V Chorvatsku byl tento zvyk také velmi rozšířený, byl rozšířen ve Slavonii, Lince a v chorvatském Přímoří atd. Pletení věnce v Chorvatsku byl poslední předsvatební zvyk, probíhá v domě nevěsty a představuje rozloučení nevěsty s jejími vrstevníky. Pletení věnce byl v Chorvatsku celý rituál, který zahrnuje i zpívání písní, určené pro pletení věnců. Stejně jako na Moravě se věneček pletl z bylin, které mají význam pro lásku, štěstí a oslavy. Věnec se pletl hlavně z rozmarýnových větvíček.⁶¹

Tradicí, která se odehrávala na Balkáně a v Chorvatsku, ale u nás nikoliv, bylo překračování ohýnku. Předtím, než novomanželé vstoupili do společného příbytku, se přede dveřmi zapálil ohýnek a nevěsta ho musela překročit, zvyk měl význam čistoty nevěsty. Dalším zvykem, který byl tradiční v Chorvatsku, ale

⁶¹ KOPECKÝ, Josef. *Slovácká svatba na Podluží*. Praha: Nákladem Matice Hodonské, Signatura: 2-0020-768, s. 14.

v Čechách a na Moravě ne, bylo polévání nevěsty vodou. Zvyk sloužil, když nevěstu a její doprovod chtěli potrestat. Dalším podobným zvykem byl odchod nevěsty pro vodu. Nevěsta cestou pro vodu musela vyřešit plno překážek. Když vše zvládla, bylo ji dovoleno si vodu odnést.⁶²

Zatahování bylo tradičním zvykem na Slovácku na Moravě. Chlapci se ukryli na místě, kde měl jít svatební průvod. Když přijde průvod, chlapci vyskočí z úkrytu a dva z nich zatáhnou svatebnímu průvodu přes cestu pentli. Chlapci žádají peníze od ženicha za to, že mu dali nevěstu z jejich vesnice. Zatahováním si chlapci hájí děvčata ze své vesnice.⁶³

Vidíme tedy, že i přesto, že Česká republika a Chorvatsko jsou odlišné národy, mají mnoho stejných nebo podobných tradic a zvyků, ale jsou zde i zcela odlišné tradice.

⁶² AJDAČIĆ, Dejan, *Erotsko u folkloru Slovena*. Beograd: Stubovi kulture, 2000. s. 244-245.

⁶³ KOPECKÝ, Josef. *Slovácká svatba na Podluží*. Praha: Nákladem Matice Hodonské, Signatura: 2-0020-768, s. 21.

7. Etymologie nejpoužívanějších slov spojených se svatbou

Nakonec si rozebereme etymologii slov, která se nejčastěji používají s uzavíráním sňatku.

Etymologie slova svat

Slovo *svat* se používá v Chorvatsku a dříve se používalo v Čechách i na Moravě pro označení účastníka svatby. V Čechách je slovo *svat* (*starosvat*) dnes již zastaralé, účastníci svatby se označují slovem svatebčan. Zatímco v Chorvatsku a na Balkáně se stále slovo v různých nářečích a skloňování používá. V českém jazyce se vyskytuje mnoho slov, které jsou již zastaralé nebo se používají pouze na Moravě, zatímco v chorvatském jazyce tato slova přetrvala a používají se dodnes, avšak podobnost obou jazyků je enormní.

Slovo *svat* je svatební host, *svak* = švagr: starý *svat* (starý *svata*, *starosvat*, bulharsky *staryj svat*) družba; staročesky: *svatvie*, *svatbie*, *stará svatví* (nářečně staročesky *svarba*, *svarbí*, *starosvarby*, *starosvajbi*, *svatva*), *svat(ka)* je žena, která strojí svatbu a zastupuje nevěstinu matku (strojí nevěstu, peče koláč kravaj atd.); *svatati* – strojiti svatbu.

Svatba byla záležitostí celého rodu, *svat* byl původně jen člen příbuzenstva. Na Slovensku se rodiče nevěstiny a ženichovi jmenují *svat* a *svatva* (ka). Poté se slovo *svatb* zúžilo na příbuzného jakožto obecné označení svatebního hosta. *Svatb* je útvar prastarý, vznikli nejspíše od **svo* – svůj.⁶⁴

Etymologie slova svatba, nevěsta, ženich

Slovo *svatba* je odvozeno od praslova **svetb* = „příbuzný“ a od indoevropského kořene **swō-* = „svůj“. Výraz sňatek staročesky znamenal: shromáždění, sbor, spojení. *Svatba* je spojení dvou opačných pohlaví ve sňatku manželském.

⁶⁴ MACHEK, Václav, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN, Nakladatelství lidové noviny, 1997, s. 594.

Psl. *nevěsta není jednoznačně vyloženo. Starý, dodnes uváděný výklad vychází z *ne-*uoidtā* – vlastně „neznámá“ (pro rodinu ženicha). Přesvědčivěji vypadá výklad z *neu(o)*uēd-tā*, vlastně „(žena) nově přivedená“.⁶⁵

Slovo *nevěsta* původně ve staročestíně označovalo slova snacha či švagrová, nebo mladou ženu, která měla před svatbou. Slovo *nevěsta* je žena, která je neznámá pro rodinu svého nastávajícího muže. Slovo *nevěsta* souvisí se slovesem *nevědět* či *odvést* nebo *vydat*.

*„Ženich, tak i polsky, rusky, slovinsky; ukrajinsky - ženych, staroslovensky – ženich, sch. ženik. – Původně snad *moldo-žen, mladoženný (mající mladou ženu): sloučenina – mladoženník. Tento dlouhý název byl zkracován vypuštěním první části složeniny, přičemž jeho konec byl pozměňován familiárními příponami; mezi ty patří právě ch; sloučenina je tedy i mladoženich, jinde pouhé ženich. Ta familiárnost snad souvisí s tím, že ženich musil při svatbě snášeti rozličné šprýmy a žerty od vdaných žen, což bylo obvyklou součástí zábavy při starodávných svatbách.“⁶⁶*

⁶⁵ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2012. ISBN 978-80-7335-296-7. s. 410.

⁶⁶ MACHEK, *Etymologický slovník...*, cit. d., s. 725.

8. Závěr

Cílem mé bakalářské práce na téma „Svatba a svatební zvyky západního Balkánu a v česko-moravském prostoru“ bylo popsat průběh svatebních obřadů a zvyklostí v chorvatském a českém prostoru, dále srovnat rituály západního Balkánu a česko-moravského prostoru a popsat podobnost a původ některých zvyků. Bakalářská práce vycházela především z odborné historické a etnografické literatury.

Ve své práci jsem popsala chronologicky zvyklosti a rituály od dob pohanství, které bylo v obou oblastech téměř identické, jelikož se jednalo o Slované a také z této doby není mnoho zachovalých zdrojů. Když se podíváme na chronologický vývoj svatebních rituálů, vidíme největší rozdíl v době předkřesťanské čili pohanské a v době křesťanské. Dozvěděli jsme se, jak velký byl vliv církve na danou problematiku a v čem církve svatbě pomohla. Církev česko-moravskému prostředí a chorvatské a balkánské oblasti, dala řád a pravidla, které byly velmi důležité pro budoucí fungování obou národů. Jedním z cílů církve byl přemístit svatební obřad do kostela, ale to se dlouhou dobu církvi nedařilo a svatební obřad byl vykonáván doma i po přechodu na křesťanství.

Víme, jaké je etnografické členění Moravy a jak vypadaly svatební zvyky v některých moravských oblastech. Víme, jak probíhal svatební den na moravských oblastech jako je Slovácko, či Valašsko, dozvěděli jsme se, jaké byly stejné a jaké odlišné svatební zvyky obou skupin. Velké množství slovanských zvyků má svou obdobu v česko-moravském i v chorvatském jazykovém prostoru. Nejvýznamnější z nich jsem popsala. Jedná se například o únos nevěsty, o tradiční zvyk zametání, zvyk pletení věnce, v Chorvatsku a na Balkáně mají celý rituál k tomuto zvyku, a dokonce k tomuto rituálu mají tradiční lidové písně, které zpívají. Věvec se v obou oblastech plete z bylin, které mají svůj význam. Dalším zvykem, který se vykonává, jak v Česku, tak v Chorvatsku je žertovný výkup nevěsty a svatební průvod. Obě oblasti mají i své vlastní zvyky, které jsou pro ně jedinečné. Takovým zvykem je předávání jablka jako jednoho z darů během namluv. Jablko symbolizuje plodnost a krásu nevěsty. Zcela balkánským zvykem je také zapalování ohýnku přede dveřmi do ženichova domu. Ohýnek pak nevěsta musí přeskočit, opačným zvykem je pak polévání vodou, když chtěli nevěstu a její rodinu potrestat. Celý rituál, který se odehrává na Balkáně, je přitom, když nevěsta musí dojít pro vodu a cestou má plno

překážek a nástrah, které musí zdolat. Neobvyklou tradicí v chorvatském prostoru jsou profesionální zprostředkovatelky, které mají za úkol domlout sňatky, odměnu v podobě daru či peněžního obnosu získají pouze, když se námluvy povedou. Jedním z typicky českých zvyků je pečení svatebních vrkočů, které sloužili pro předání peněz novomanželům.

Dále jsme se dozvěděli o společné historii obou národů, která je velmi stará, začala už za doby starých Slovanů a společné vztahy a kontakty obou národů vydržely až do dnešní současnosti.

O důležitosti svatby jako přechodového rituálu svědčí enormní množství tradic a zvyků, které se s ní pojí. Zvyky se také mění v čase a upravují v konkrétních oblastech. V této práci najdete jenom část z nich, vybírala jsem zvyky časté a s velkým rozšířením.

Resumé:

The purpose of my bachelor thesis which is based on the theme "Weddings and Wedding habits of the Western Balkans and the Czech-Moravian Area" is to compare wedding ceremonies and customs between Croatia and Czechia. As well, this thesis is focused on the rituals and origins of both areas. This bachelor thesis is based on previous historical and professional ethnographical literature. The final result of all my work is that both areas have habits based on the same roots, but some change over time and are managed in specific areas. The similarity between Czech and Croatian wedding history and ceremonies development is obvious because Czechia and Croatia were affected by Pohanians in the 10th century and later by Christians.

Literatura

Prameny

- HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie. *Chronica Boemorum*. Praha: Paseka, 2005.
- MUHAMMAD IBN ABDALLĀH IBN BATTŪTA. *Cesty po Africe, Asii a Evropě vykonané v letech 1325 až 1354*, Praha: Odeon, 1961.
- VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epoque. 2003.

Literatura

- AJDAČIĆ, Dejan, *Erotsko u folkloru Slovena*. Beograd: Stubovi kulture, 2000.
- BAHENSKÝ, František. *Velké dějiny zemí koruny české*. Litomyšl: Paseka, 2014. ISBN. 978-80-7432-442-0.
- BARTOŠ, František. *Moravská svatba*. Praha: F. Šimáček, 1892.
- ČERMÁKOVÁ-SLUKOVÁ, Anežka: *Boženina svatba* in *Malé nebíčko* 2. díl. Světla pod Ještědem: Sdružení rodáků a přátel Kraje Karoliny Světlé: 1993.
- FILIPI, Pavel, *Po ekumenickém chodníku příručka ke vztahům a možnostem spolupráce mezi církvemi*. Praha: Českobratrská církev evangelická v nakladatelství. Kalich, 2008.
- GENNEP, van Arnold, *Přechodové rituály*. Překlad Helena Beguivinová. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 80-7106-178-6.
- HAVEL, Václav. *Svatební pověry na Českodubsku in Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník českého severu*. Turnov: Učitelské jednoty, 1932-1933.
- HLADKÝ, Ladislav (ed.). *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, Praha, 2010, ISBN 978-80-7286-171-2
- JANČÍKOVÁ, Eva. *Historie svateb od nejstarších dob po současnost*. ČR: Epoque. 2012.
- JIROUŠKOVÁ, Jana, ed. *Svatební rituály u nás a ve světě*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. Mythologie. ISBN 978-80-7106-229-5.
- KOPECKÝ, Josef. *Slovácká svatba na Podluží*. Praha: Nákladem Matice Hodonské, Signatura: 2-0020-768.

- MACHEK, Václav, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: NLN, Nakladatelství lidové noviny, 1997.
- MURAJ, Aleksandra. *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Zagreb. Mozaik knjiga, 2016. ISBN 978-95-3142-030-3.
- OBŠIL, Jan, *Veliké stěhování národů*. Velké Meziříčí: Alois Šašek, 1993.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Namlouvání láska a svatba v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2012 ISBN 978-80-7429-238-5. s. 205-386.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2012. ISBN 978-80-7335-296-7.
- TOMÁŠEK, František, *Katechismus katolického náboženství*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1932.
- VÁCLAVEK, Matouš. *Valašská svatba*. V Telči: Nákladem českého knihkupectví Emila Šolce, 1892. ISBN: 978-80-7326-200-6.
- VITEZ, Zorica, *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.